

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM
VAZIRLIGI**

**NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI**

**Qo‘lyozma huquqida
UDK**

Tillavoldiev Shoxrux XOLDARVOEVICH

**Mutaxassislik: 5A 111501—Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(Chaqiriqqacha harbiy ta’lim)**

**“Keys – stadi” usulini harbiy ta’lim jarayonida qo‘llash jihatlari
(harbiy ish asoslari bo‘limi misolida)**

mavzusidagi magistr darajasini olish uchun yozilgan

DISSERTATSIYA

“Himoyaga tavsiya etiladi”

Magistratura bo‘limi boshlig‘i:

_____ F.Saydamatov

_____ iyun 2018 yil

Harbiy ta’lim fakulteti boshlig‘i:

_____ podpolkovnik L.Davirov

_____ iyun 2018 yil

Ilmiy rahbar:

_____ podpolkovnik M.Xasanov

_____ iyun 2018 yil

Toshkent – 2018

MUNDARIJA

KIRISH	3-8
I-BOB. “KEYS-STADI” USULINI TA’LIM JARAYONIDA QO’LLASHNING NAZARIY ASOSLARI	9
1.1. Pedagogik texnologiya tushunchasining mohiyati va mazmuni.....	9-19
1.2. Keys-stadi ta’lim texnologiyasini ta’lim jarayonida qo’llanishi haqida umumiy tushuncha.....	20-24
Birinchi bobga oid xulosa	25-27
II-BOB. HARBIY TA’LIM FANLARINI O’QITISHDA “KEYS-STADI” TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH METODIKASI	28
2.1. “Keys-stadi” texnologiyasi asosida harbiy ta’lim fanlarini tashkil etish metodikasi.....	28-32-
2.2. “Keys-stadi” texnologiyasini harbiy ta’lim jarayonida qo’llashda o’qituvchi faoliyatining ahamiyati.....	33-39
Ikkinchi bobga oid xulosa	40
III-BOB. CHAQIRIQQACHA HARBIY TA’LIM YO’NALISHIDA TAJRIBA-SINOV ISHLARINI O’TKAZISH VA UNING NATIJALARI	41
3.1. Tajriba-sinov ishlarini tashkil etish xususiyatlari.....	41-47
3.2. Tajriba–sinov ishlar natijalari.....	48-60
UMUMIY XULOSA	
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI	61-64
INTERNET MATERIALLARI	
ILOVALAR	

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Fakultet: Chaqiriqqacha harbiy ta'lim

O'quv yili: 2016-2018

Magistrant: Tillavoldiyev Shoxrux

Ilmiy raxbar: Pod/polkovnik Xasanov.M

Mutaxassislik : 5A 111501—Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (chaqiriqqacha harbiy ta'lim)

“Keys Stadi” usulini harbiy ta'lim jarayonida qo'llash metodikasi.” mavzusidagi magistrlik dissertatsiyasi

ANNOTATSIYASI

Ushbu tayyorlangan magistrlik dissertatsiyasida “Keys-stadi usulini harbiy ta'lim jarayoniga qo'llash jihatlari harbiy ish asoslari misolida o'rganib chiqildi. Dissertatsiyada “keys stadi” usulini harbiy ta'lim jarayoniga qo'llanishining nazariy-metodologik asoslari, ya'ni keys stadi usuluni harbiy ta'lim jarayonida keysdan foydalanish pedagogik muammo ekanligi, Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikda ta'lim texnologiyalaridan foydalanish manbaalari, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikda keys-stadi usulidan oydalanishning tashkiliy-metodik asoslariga e'tibor qaratilgan. Shuningdek Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikda keys-stadi usulini qo'llash asosida ta'lim samaradorligini oshirish shart-sharoitlari, qolaversa, Harbiy ta'limda keys stadi usulidan foydalanish va uni tashkil etish metodikasi batafsil taxlil etildi.

Ushbu keys stadi metodikasini amaliyotda qo'llash jihatlarning ijobiy va salbiy xususiyatlari Oliy ta'lim muassasalarining xarbiy yo'nalishlarida o'tkazilgan. Dars jarayonlariga ham keng o'rin ajratildi.

Annotation

In this master thesis aspects of application of the "case study" method to military educational process on the basis of military service were studied.

In the thesis the main attention is paid on teoritiko-methodological bases of use of "case study" to military educational process, on use of resources of educational technologies, on an organizational metodologmcheskiye of a basis as application of this method is a pedagogical problem.

And also, on the basis of conditions of increase in learning efficiency in to draft to military preparation, bases of establishment and application of this method in military education and with its help increase in learning efficiency and its technique carefully analyzed.

At the same time, positive and negative sides of the case study method are studied in the direction of military education higher educational institutions.

KIRISH

Magistrlik dissertatsiyasi mavzusining asoslanishi va uning dolzarbligi:
Respublikamzida olib borilayotgan barcha sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlarni yanada chuqurlashtirish, ularning samaradorligini yangi bosqichga ko'tarish inson huquq va manfaatlarini himoya qilishni yuksak darajada

ta'minlashga erishish maqsadida 2017-yil 10-fevralda beshta ustuvor yo'nalishni o'z ichga qamrab olgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning Harakatlar strategiyasi" tasdiqlandi. Ushbu Harakatlar strategiyasining to'rtinchi yo'nalishining to'rtinchi bandi ta'lim va fan sohasini rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan. Shu ma'noda harbiy ta'lim yo'nalishlarida ham komil insonni shakllantirishda ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil qila olish, o'quvchilarni ham ma'naviy, ham aqliy barkamolligini shakllantirishda darslarga ijodiy yondoshish malakalarini rivojlantirish, ta'limning zamonaviy metod va texnologiyalaridan foydalanish, milliy istiqlol g'oyasi asosiy tushuncha va tamoyillari dasturi doirasida talabalar qalbida mustaqillik g'oyasiga sadoqat hissini, barkamol avlodga xos axloqiylik va madaniyatini tarbiyalash, o'zbek xalqining milliy urf-odat, an'ana va qadriyatlarini amalda qo'llash malakasini shakllantiriladi. Shunday ekan, harbiy ta'lim tizmi talabalarining bilim va ko'nikmalarini shakllantirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, davlatimiz mustaqilligi uning tinchligini ta'minlash va ma'naviy hayotini mustahkamlash ularda milliy istiqlol his-tuyg'usini shakllantirishning asosiy omillari hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi prezidenti tomonidan qilingan ma'ruzalarida mamlakatimizda sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalash yoshlarning o'z ijodiy va intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish bo'yicha qo'yilgan vazifalarda "...ta'lim jarayoniga yangi axborot kommunikatsiya va pedagogik texnologiyalarni, elektron darsliklar, multimediya vositalarini keng joriy etish orqali mamlakatimiz maktablarida, kasb-hunar kollejlari, litseylari va Oliy o'quv yurtlarida o'qitish sifatini tubdan yaxshilashning samarali tizimini yanada rivojlantirish" ko'zda tutilganligi dolzarb vazifalarimizdan biridir deb ta'kidlab o'tadi. Shundan kelib chiqqan holda, respublikamizda ta'lim sohasini rivojlantirishga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilayotganligini yana bir bor isbotidir. Sohalarda olib borayotgan keng miqyosli ishlar xususan, ta'lim-tarbiya bo'yicha qabul qilingan umummilliy dasturlarimizni mantiqiy yakuniga yetkazishimiz va bu masalada har bir sohaga katta e'tibor qaratilishi bejizga

emasligi bugungi kun talabi hisoblanadi. Bugungi kunning asosiy masalasi ham o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o'z galar fikrini anglaydigan — muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdir. Biroq, talabalarning o'z fikrini mustaqil ifodalay olishlariga erishish uchun ularga nutqiy vaziyat yaratilishi: ta'limning nafaqat an'anaviy balki noan'anaviy usullaridan foydalanish, tavsiya etiladigan mavzular va taqdim qilinadigan matnlar, o'quv-bilum topshiriqlari, ko'rgazmali vositalari o'quvchilarning tafakkuri va qiziqishiga mos bo'lishi; o'quvchilarning nutq madaniyatini muntazam va tizimli o'stirib borilishiga erishish zarurati seziladi. Shu bilan birga, darslarni zamonaviy pedagogik ta'lim texnologiyalari va metodlari asosida tashkil etish bugungi kun tartibida turgan muammolardandir.

Mavjud shart-sharoitda chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik talabalarini o'qitish innovatsion texnologiyalarni takomillashtirish salohiyati, ularning imkoniyatlarini kengaytirish, jamiyatdagi va kelajakda kasbiy sohalariga duch keladigan muammolarni nafaqat jamoaviy balki mustaqil fikrlariga tayangan holda ularning yechimini topishida ushbu ta'lim texnologiya metodlari samarali natijalarga erishda ko'mak vazifasini bajarib beradi. Shu o'rinda kelajagimiz poydevorlari bilim dargohlarida yaratiladi, xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandalarimizning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liqdir. Buning uchun har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiylar har bir yosh avlod timsolida avvalo shaxsni ko'rishi zarur bo'ladi. Bugungi kun talabidan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish — ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti 2012 yil 28 maydagi «Malakali pedagog kadrlar tayyorlash hamda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarini shunday kadrlar bilan ta'minlash tizimini yanada takomillashtirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida» qabul qilingan qarorida zamonaviy fikrlovchi pedagogik kadrlar tayyorlashga, ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik uslub ("Casestudy" uslubi, loyihalar uslubi, hamkorlikda o'qitish,

«amaliy o‘yin», interfaol ta‘lim uslubi va boshqalar) va axborot– kommunikatsiya texnologiyalari, shuningdek, elektron ta‘lim resurslari va multimedia taqdimotlaridan foydalanishni yo‘lga qo‘yishga alohida e‘tibor qaratilishiga urg‘u berilgan. Amaliy bilim, ko‘nikma va malakalarni mustahkamlashga yo‘naltirilgan uslublar o‘z xususiyatlariga ko‘ra innovatsion hisoblanadi. Ularga tashkiliy-faoliyatli o‘yinlar (TFO‘), ishchan va rolli o‘yinlar, personallarning muloqoti, ijodiy ishlar, psixotexnika, rolli trening, “Case-study” va boshqalar kiradi. “Case-study” – aniq iqtisodiy va ijtimoiy vaziyatlarning tavsifidan foydalangan holda o‘qituvchilarda aniq ko‘nikmalarni shakllantirish texnikasi hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida faoliyat ko‘rsatayotgan yoshlar mustaqil fikrlaydigan, muammoli vaziyatlarda mustaqil qarorlar qabul qila oladigan bunday vaziyatlarni to‘g‘ri baholab, ulardan chiqib keta oladigan, sifatlarga ega bo‘lishlari zarur.

Pedagogik texnologiyalarga asoslangan ta‘lim jarayonida o‘qituvchi faoliyati va o‘quvchi faoliyati doirasi aniq belgilanadi, ta‘limni tashkil etishning aniq texnologiyasi ko‘rsatiladi.

Shuning uchun ham zamonaviy pedagogik texnologiyalarini ta‘lim jarayoniga joriy etish, ta‘lim samaradorligini oshirish uchun tinimsiz izlanish bugungi kunning ehtiyojiga aylanadi.

Darhaqiqat, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta‘lim jarayoning unumdorligini oshiradi, talabalarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o‘quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishlarni oshiradi, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko‘nikma va malakalarini rivojlantiradi.

Shu sabab ham bugungi kunda ta‘lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalar faol qo‘llanilib kelinmoqda, ayni vaqtda bu o‘quv jarayoning yangicha ruhda shakllanishiga imkoniyat yaratmoqda. O‘quv jarayonlarini kuzatadigan bo‘lsak har bir dars jarayoni o‘z navbatida ma‘lum bir texnologiyalarga asoslangan holda o‘tkazilmoqda. Bu o‘z navbatida o‘qituvchi va talaba faolliyati yanada jadallashtirmoqda va mustaqil faoliyatga undamoqda. Aynan bu jarayonlarni amalga oshirishda amaliy vaziyatlarni hal qilishda keys-

stadi texnologiyasi ham muhim ahamiyatga egadir. Keys-stadi texnologiyasi muammoli vaziyatlarning yechimini topishga asoslangan texnologiya hisoblanadi. Keys-stadi texnologiyasi asosan iqtisod fanlarini o'qitishda qo'llanilgan. So'ngra bu texnologiya boshqa fanlarni o'qitishda ham foydalanilgan. Keys-stadi texnologiyasi asosan amaliy darslarni o'qitishda qo'llanilib boriladi va talabalarni shaxsiy va kasbiy faoliyatda yuzaga keluvchi vaziyatlarga oldindan tayyorlaydi, bilim, ko'nima, malakalar hosil qilishga o'rgatadi.

Yuqoridagi keltirilgan bilimlardan kelib chiqqan holda biz magistrlik dissertatsiya mavzusini o'rta maxsus ta'lim muassasalarida o'tilib kelinayotgan chaqiriqqacha harbiy ta'lim fanining harbiy ish asoslari bo'limi misolida **keys-stadi usulini harbiy ta'lim jarayonida qo'llash jihatlari** deb nomladik.

Nazariy bilimlarni o'rganish davomida keys-stadi texnologiyasi ta'lim jarayoniga nisbatan yaqinda kirib keldi va pedagoglar tomonidan faoliyatga keng joriy qilinmoqda. Keys-stadi texnologiyasi asosini ta'lim jarayoniga joriy etishda, o'quvchilarning kasbiy faoliyati bilan bog'liq vaziyatlar va ularning tahlili tashkil qiladi. Bo'lg'usi kasbiy faoliyat bilan bog'liq vaziyatlarni chuqur o'rganish natijasida nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligini ta'minlaydi. O'quvchilar muayyan vaziyatlarni har tomonlama o'rganadilar. O'z navbatida ular faol fikrlaydilar, nazariy mashg'ulotlarda o'zlashtirilgan bilimlarni mustaqil o'rganish davomida to'plangan ma'lumotlari bilan taqqoslaydilar, shaxsiy tajribalariga murojaat qiladilar. Turli vaziyatlarni hamkorlikda yoki mustaqil ravishda tahlil qilish va qayta ishlashlari davomida qo'shimcha ma'lumotlarga nisbatan zarurat mavjudligi dissertatsiyaning dolzarbligi hisoblanadi.

Tadqiqot ishinig maqsadi: Ta'lim muassasalarida keys-stadi ta'lim texnologiyasi usuli asosida o'qitish metodikasini ishlab chiqish ta'lim jarayoniga tadbiq etish.

Tadqiqot ishinig vazifalari: Tadqiqot maqsadidan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi:

- Mavzuga doir adabiyotlarni o‘rganish
- Keys stadi usuli qanchalik dolzarb ekani va uning harbiy ta’lim jarayoni tizimini shakllantirishda bo‘lgan ahamiyatini o‘rganish
- DTS dasturlar hamda o‘quv adabiyotlarini o‘rganish
- Keys stadi usuli asosida o‘qitish metodikasini ishlab chiqish
- Keys – stadi metodini xarbiy ta’lim jarayonida tajriba sifatida o‘tkazish

Tadqiqot obekti: Harbiy ta’lim jarayonida keys-stadi ta’lim texnologiyasi usulini o‘qitish jarayoni.

Tadqiqotning predmeti: Harbiy ta’lim tizimida keys stadi ta’lim texnologiyasi usuli va undan foydalanishning uslubiy asoslari.

Tadqiqotning asosiy masalalari va farazlari: Tadqiqotning asosiy masalasi chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik faning harbiy ish asoslari misolida keys stadi ta’lim texnologiyasi usulidan foydalanish uslubiyotini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning farazlarini quyidagi xollarda ko‘rishimiz mumkin bo‘ladi:

- chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik fan bo‘yicha tashkil etiladigan mashg‘ulotlar innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalardan keng foydalanilsa ta’lim sifati va samaradorligi oshadi.

- **O‘rganilganlik darajasi:** keys stadi usuli hamda texnologiyalarini ishlab chiqish va ta’lim jarayoniga tadbiq etish yuzasidan tadqiqot ishlari bir qancha olimlar tomonidan o‘rganilgan va ilmiy metodik maqolalar hamda qo‘llanmalar chop etilgan. Ushbu metodni ishlab chiqish va asoslashga G.A. Bryanskiy, Yu.Yu. Ekaterinoslavskiy, O.V. Kozlova, Yu.D.Krasovskiy, V.Ya. Platov, D.A. Pospelov, O.A. Ovsyannikov, V.S. Rapoport va boshqalar hissa qo‘shdilar.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi: Harbiy ta’lim fanlarni o‘qitish jarayoni faoliyatga keys-stadi texnologiyasini zamon talablari darajasida amalga oshirilsa, yetuk mutaxassislar yetishib chiqadi. Shuningdek harbiy ta’lim fanlarni o‘qitish jarayonida keys-stadi texnologiyasini pedagogik jarayonga tadbiq qilinishi

bo'yicha metodik tavsiyalarning ishlab chiqilganligini ko'rsatish mumkin.

Tadqiqotning nazariy va amaliy ahamiyati: keys stadi usulini xarbiy kafedralarda qo'llash asosida o'qitish metodikasidan, ushbu ta'lim tizimini o'qitishda xamda xarbiy talabalarning bilim va ko'nikmalarini shakillantirishda samarali foydalanish mumkin.

I-BOB. “KEYS-STADI” USULINING HARBIY TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASHNING NAZARIY ASOSLARI.

1.1.Pedagogik texnologiya tushunchasining mohiyati va mazmuni.

Avvalo “texnologiya” so'zining, mohiyati, mazmunini aniqlab chiqish

lozim. “Texnologiya” so‘zi 1872 yilda qo‘shma, yunoncha, ya’ni “texnos” – san’at, mahorat va “logos” - fan so‘zlaridan olinib, “mahorat fani” ma’nosini, “O‘zbek tilining” 1981 yilda nashr etilgan izohli lug‘atida esa “ishlab chiqarish protsesslari, metod va vositalari xaqidagi bilimlar majmui” degan ma’noni anglatadi.

Buni pedagogika faniga ko‘chirib, “pedagogik texnologiya” deb izohlaydigan bo‘lsak, unda “ta’lim - tarbiya qoidalari, metodlari shakl va vositalari xaqidagi bilimlar majmui” degan ma’no kelib chiqadi. Chunki “Pedagogika” bu ta’lim - tarbiya demakdir. SHunday qilib, “pedagogik texnologiya” bu ta’lim - tarbiya jarayonining qoidalari, metodlari, shakllari, vositalarining mukammaligini anglatuvchi bilimlar yig‘indisi yoki san’atidir. Zero, har bir o‘qituvchi, o‘qitish va tarbiyalashning qoida, shakl, metod, vositalarini mukammal, san’at darajasida bilsa, shunga qarab o‘qish jarayonini tashkil qilsa, o‘quvchini mustaqil o‘qishga, mustaqil fikrlashga, mutolaa qilishga o‘rgatadi va ko‘zlangan maqsadga erishadi.

SHunday qilib, “YAngi pedagogik texnologiya” bilimli bo‘lishni, iste’dodni rag‘batlantirishni nazarda tutgan, o‘quv tarbiya jarayonini san’at, mahorat darajasiga ko‘tarishga imkon yaratadigan, ta’lim sohasidagi barcha islohotlarning harakatlantiruvchi kuchidir.

“Pedagogik texnologiya” tushunchasiga berilgan ta’riflar.

Ma’lumki, yuqorida ta’kidlab o‘tganimizdek mamlakatimizning bozor iqtisodiyotiga bosqichma - bosqich o‘tib borishi tufayli ishlab chiqarishning barcha jabxalari uchun ishbilarmon, o‘z kasbini mukammal biladigan tadbirkor, tashabbuskor mutaxassislar tayyorlash talab etiladi. Bunday mutaxassislar zamonaviy texnika, uning ishlash texnologiyasi bilan qurollangan bo‘lishlari va bu jarayonga ishtirok etish malakalariga ega bo‘lishlari lozim bo‘ladi.

Buni faqat oliy ta’limning o‘qitish jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni tadbiiq etish orqali, bo‘lajak mutaxassislarda yuksak kasbiy malakalarni shakllantirish mumkin. SHu bois mazkur muammo respublikamiz olimlarining diqqat markazida turibdi. Mazkur mavzu doirasida mamlakatimizda maqolalar, qo‘llanmalar, risolalar nashr etilmokda.

Ilmiy pedagogik adabiyotlarni o'rganishi va tahlil qilish, shundan dalolat bermoqdaki, ayni vaqtda "yangi pedagogik texnologiyalar" tushunchasini ham nazariy, ham amaliy jihatdan o'zining yagona bir ta'rifi, mazmunining echimiga kelgan emas. "Pedagogik texnologiya" tushunchasining tarixiy shakllanishi va rivojlanishida turlicha yondashishlar sodir bo'lgan.

Pedagogika fanlari doktori professor Nurali Saidaxmedov ushbu sohaning etakchi mutaxassisi sifatida muammoni yoritayotgan olimlarning g'oyalarini fikrli ravishda 3 guruhga ajratib, quyidagicha izohlaydi:

- ba'zi olimlar masalaga "pedagogikadagi zamonaviy yo'nalish" deb an'anaviy yondashdilar va o'z imkoniyatlari doirasidagi muammoga ilk bor qo'l uradilar (X.Abdukarimov, K.Zaripov, T. Nazarov, U.Nishonaliev);

- boshqa guruh tarafdorlari ta'limning bugungi ahvoriga qayg'uradilar va uni inqirozdan qutqaruvchi kuch, texnologiyalashtirish deb qaraydilar (I.YA.Lerner, F.Fradkin, Dj. Bruner, T.Sakamota);

- uchinchi guruh olimlari texnologiyalashtirishni ob'ektiv jarayon deb yangicha sifatli muammolarni echish uchun ta'limning evolyusion bosqichga ko'tarilish shartlaridan biri ekanligini e'tirof etadilar. (V.P.Bespalko, M.V.Klarin, M.Klark, T.A.Ilina).

Ko'rib chiqilgan barcha yo'nalishdagi qarashlarda an'anaviy pedagogik texnologiyadan ma'lum darajada chekinish va pedagogik texnologiyaga texnik rivojlanish taraqqiyoti nuqtai nazaridan qarash g'oyasi mavjudligi seziladi. SHuningdek, yangi pedagogik texnologiyalarga shaxsni rivojlantirish jarayoni shaxsga yunaltilgan ta'lim deb qarash mujassamlashgan. Zero, mustaqillik va demokratik rivojlanish yo'lidan borayotgan mamlakatimizning bosh vazifasi ham ta'lim oluvchilarning ma'naviy - axloqiy tarbiyalashdan iboratdir. Ma'lumki, o'quv jarayoni texnologik tayyorgarlikning asosi hisoblanib barcha operatsiyalar, o'qitish jarayoni orqali amalga oshiriladi.

SHunga ko'ra, professor N.Avliyoqulovning ta'biricha "Texnologiyani" o'qitish jarayoniga joriy etish pedagogik texnologiyaning vazifalaridan biri hisoblanadi".

Bu qarashlarning barchasida yangi pedagogik texnologiyalarga o‘qitishning zamonaviy uslubi deb anglash mavjud.

Bizning fikrimizcha, pedagogik texnologiyaga o‘qitishning bir yangi uslubi, shakli yoki boshqarish uslubi sifatida qarash unchalik mantiqqa to‘g‘ri kelmaydi, chunki pedagogik texnologiya tushunchasini o‘quv jarayonini tashkil qilish, boshqarish, baholash, tahlil qilish jarayonlarining bir yoki bir necha sohasini, bosqichlarini qamrab oladigan, ilmiy - amaliy asoslangan yondashuv, texnik va informatsion uslublar tizimlari deb atash bir oz mantiqqa yaqin bo‘ladi.

SHuni e‘tirof etish joizki, “YAngi pedagogik texnologiyalar” termini hali standartlashtirilmagan, uning mohiyati ilmiy jihatdan to‘liq ochib berilmagan mahsuli, taraqqiyot omili va ta‘lim islohotlarining kuchi sifatida unga ta‘riflar berilgan. Bu ta‘riflarda ma‘lum darajada pedagogik texnologiyaning mohiyati, mazmuni, uning davr bilan hamnafaslik tomonlari echimini topa olgan.

Endi mazkur ta‘riflarni qo‘rib chiqamiz. Xalqaro tashkilot YUNESKOning ta‘rifiga ko‘ra **“Pedagogik texnologiya - bu, ta‘lim shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar, inson salohiyatini hamda ularning o‘zaro ta‘sirini inobatga olib, o‘qitish va bilish, o‘zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qo‘llashning tizimli metodidir”** (YUNESKO). Bu ta‘rifda pedagogik texnologiyaning ko‘p jihatlari ochib berilgan bo‘lib asosan ta‘lim - tarbiya jarayoniga yakka xolda emas, balki tizimli yondashish asos qilib olingan.

Ushbu ta‘rifga mazmun va mohiyat nuqtai nazaridan yaqin ta‘rifni fikrimizcha Yapon pedagogi, olim T.Sakamoto izohlagan. Uning fikricha **“Pedagogik texnologiya - bu majmualiy fikr yuritish metodini pedagogikaga singdirish, boshqacha qilib aytganda, pedagogik jarayonni muayyan bir majmuaga keltirishdir”** Mazkur, yuqoridagi ikki ta‘rif, shubxasiz tayanch so‘zlar **“tizimli yondashuv”** va **“majmualiy yondashuv”** asosiy, pedagogik texnologiya mazmunini anglatuvchi tayanch so‘zlar bo‘lib, ta‘riflardagi boshqa barcha so‘zlar tizim sifatida pedagogik texnologiya mohiyatini tavsiflaydi.

Xuddi mana shu sistemali, majmualiy yondashuv pedagogik texnologiyani boshqa texnologiyalardan ajratib turadi va ta‘lim maqsadlari, ta‘lim – tarbiya

mazmuni, o'qitish va metodlari hamda ta'lim natijalarini oldindan kafolatlashni o'zaro bog'liqda va aloqadorlikda nazarda tutib, nazorat qilish va baholashni amalga oshiradi. Aynan mana shu xususiyat an'anaviy ta'limda etishmaydi, Masalan, an'anaviy ta'limda o'qitish jarayoni o'quv axborotlarini eshitish, esda saqlashga mo'ljallangan bo'lib, bunda talabaniing aktiv faoliyati, operatsiyalarni mustaqil bajarishi, tashkilotchiligi, boshqaruvchiligi esdan chiqarib qo'yilgan. YOyinki, ma'lum o'quv yurtida, har bir o'quv predmetining o'ziga xos xususiyatlari, o'zga fanlardan farqli tomonlari hisobga olinma yo'llarni nazorat qilish va baholashni ma'muriyat tomonidan bir xil metodda amalga oshirish qoyida bo'lib qolgan.

Pedagogik texnologiyaniing mohiyat - mazmunini o'rganish, unga davr fan - texnika, xudud xususiyatlaridan kelib chiqib yondashish faqat uzoq xorijda emas, balki mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH)da ham amalga oshiriladi.

Pedagogik texnologiyani ta'lim jarayoniga tadbiq etish g'oyasini Rossiyada birinchilardan bo'lib V.P.Bespalko amalga oshirdi.

Ma'lumki, G'arb va SHarq olimlarining fikrlariga ko'ra pedagogik texnologiyada belgilangan dastlabki maqsad va mazmun asosida o'quv jarayoni rejalashtiriladi, uni amalga oshirish loyihalari ishlab chiqiladi, natija kafolatlanadi. Bunday yondashuvda o'quvchi shaxsining ustivorligi, ta'limning o'quvchi shaxsini faol shakllantirishga xizmat qilishi esdan chiqarib qo'yilayapti. Mana shu kamchilikni birinchilardan bo'lib V.P.Bespalko payqadi va uni to'ldirishga harakat qiladi. Uning ta'biricha: **“Pedagogik texnologiya - bu o'qituvchi mahoratiga bog'liq bo'lmagan xolda pedagogik muvaffaqiyatni kafolatlay oladigan o'quvchi shaxsini shakllantirish jarayoni loyihasidir”**. Bu ta'rifda pedagogik texnologiya pedagogik jarayonning shunday mexanizmlarining umumlashgan texnologik asboblari tarzida qayd etiladiki, unga inson salohiyatidan qat'iy nazar ushbu asboblardan oldindan tuzilganligi va loyihalanganligi tufayli shaxsning shakllanish jarayonini kafolatlay oladi. Demak, ta'lim - tarbiya jarayoni pedagogik texnologiya asosida ko'rilsa, barcha pedagogik mexanizmlar ishlab chiqarish korxonasiidagi texnologik xarita singari, bola shaxsining shakllanishi uchun

poydevor yaratib shaxsiy fazilatlar (bilim, iqtidor, malaka, tarbiya) shakllana boradi. Bu ta'lim jarayoniga texnologik yondashuvning hosilasidir.

O'quv jarayonining pedagogik texnologiyasi g'oyasini ko'tarib chiqqan rus pedagoglaridan biri M.V.Klarin pedagogik texnologiyani ta'riflab shunday yozadi: **“Pedagogik texnologiya - o'quv jarayoniga texnologik yondashgan holda, oldindan belgilab olingan maqsad, mazmun, yo'nalish, ko'rsatgichlaridan kelib chiqib, o'quv jarayonini loyihalash va tizimli yondashishdir”**.

Ushbu ta'rifdan shu narsa ma'lumki, o'quv maqsadlariga erishish va yaxshi natijani qo'lga kiritishning muhim sharti o'qitish texnologiyasining mexanizmi bo'lgan o'quv jarayonini loyihalash va ta'limga tizimli yondashishdir.

Ta'limga tizimli yondashish g'oyasi ko'tarilgandan so'ng asta- sekinlik bilan pedagogik texnologiyaning mohiyat - mazmuniga ma'lum aniqliklar kiritila borildi. SHunday yo'nalishda rus olimlaridan biri B.M. Monaxov pedagogik texnologiya mohiyatini “.....avvaldan rejalashtirilgan maqsadlar asosida natijalarga olib boruvchi va bajarilishi shart bo'lgan tartibli amallar tizimi deb fikr yuritib, **“Pedagogik texnologiya – bu o'quv jarayonining texnologiyalashtirib, uning qayta tiklanuvchanligini hamda pedagogik jarayon turg'unligini oshirib, bu jarayon ijrochisining sub'ektiv xususiyatlaridan uni ozod qiladi”** deb ta'riflaydi.

Ta'lim maqsadini aniqlash o'quv biluv faoliyatini optimallashtirish nuqtai nazaridan ham pedagogik texnologiyaga ta'riflar berilgan. SHulardan biri I.YA.Lernerning ta'rifidir. Uning fikricha **“Pedagogik texnologiya - o'quvchilar harakatlarida aks etgan o'qitish natijalari orqali ishonchi anglab olinadigan va aniqlanadigan maqsadni ifodalaydi”**.

XX-asrning 90-yillarida Rossiyada “Pedagogik texnologiya” tushunchasi birmuncha kengaytirilib talqin qilina boshlandi. Unga qadar pedagogik texnologiya faqat o'qitish jarayonini texnologiyalashtirish misolida qaralgan bo'lsa, endi o'quv - tarbiya jarayonini tezlashtirish asosida ko'rish va tarbiya maqsadi, mazmuniga mos keladigan metodlar, vositalar hamda materiallarni tanlash bevosita hamda bilvosita pedagogik texnologiyani loyihalashdagi tarbiyachi - o'qituvchi faoliyatiga

xos hujjatlari aspektida qurildi. SHundaylardan biri akademik B.T.Lixachevdir. Uning fikricha: **“Pedagogik texnologiya - bu maxsus tanlab olingan o‘quv tarbiya vositalari (sxemalar, chizmalar, diagrammalar) shakllari, metodlarini aniq anglatadigan psixologik pedagogik ko‘rsatmalar yig‘indisidir”**. Bunda texnologik jarayon o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilidigan axloqiy bilim, ko‘nikma, malakalar hamda shaxsiy xususiyatlarning shakllanishini ta‘minlovchi vosita sifatida ishtirok etadi.

Bu davrda pedagogik texnologiyaga oid fikrlar, g‘oyalar V.Go‘zeev, V.A.Selastenin, I.Volkov, M.CHoshanov, CH.YUdit, V.Pityukovlarning kitoblarida bayon etilib, ularda pedagogik texnologiya o‘quv - tarbiya jarayonini texnologiyalashtiruvchi omil nuqtai - nazaridan qo‘rib chiqilgan. Bulardan tashqari yana bir guruh psixolog - pedagog olim (N.F.Talizina, YU.N.Kulyutkin, L.M.Fridman va x.k.) larning ta‘riflari ham mavjud:

- **pedagogik texnologiya** – o‘quv jarayoniga texnologik - tizimli yondashuv;
- **pedagogik texnologiya** – maqsad, (vazifa) faoliyat natijalarining yaxlitligi va muvaffaqiyatini ta‘minlashni loyihalashtirish;
- **pedagogik texnologiya** – ta‘lim - tarbiyani eng qulay imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan o‘quv jarayonining shakl, metod va vositalarining o‘zaro hamkorligidir.

YUqoridagi ta‘riflar orasida eng mukammali, pedagogik texnologiyaning mohiyat - mazmunini to‘liq ochib beradigani nazarimizda YUNESKO bergan ta‘rifdir. Zero, ta‘lim - tarbiyada kam kuch va vaqt sarflab yaxshi natijalarni tezroq qo‘lga kiritish uchun barcha imkoniyatlar - texnik vositalar, o‘qituvchi mahorati, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi iqtidori, salohiyatini inobatga olish shu kunning talabidir.

Ma‘lumki, ilmiy - texnikaviy taraqqiyot nafaqat mamlakatimizdagi ishlab chiqarishning ko‘p sonli tarmoqlariga, balki ma‘naviy - ma‘rifiy, ijtimoiy gumanitar va madaniy sohasiga ham ilg‘or texnologiyalarni tadbiq etishni taqozo qilmokda. SHu boisdan O‘zbekistonlik olimlar ham boshqa mamlakatlardagi hamkasblari singari ta‘lim - tarbiya jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni

tadbiq etish bo'yicha birmuncha nazariy va amaliy ishlarni amalga oshirdilar hamda oshirmokdalar.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning mohiyat mazmunini oydinlashtirishga bo'lgan urinishlar respublikamizda 1993 yildan boshlandi. SHu yili Buxoroda "Ta'lim-tarbiya jarayonini ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish" mavzusida ilmiy - amaliy anjuman o'tkazildi. Mazkur anjumanda "Pedagogik texnologiya"ga ta'lim jarayonining texnik vositalari majmui sifatida qaralayotganligi reproduktiv ta'lim olish ekanligi to'g'risida so'z bordi va reproduktiv ta'lim har qanday ta'limning zaruriy komponenti hisoblanib, u aniq o'quv predmeti doirasida kishilarning tajribasini o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lib, talabalarda ma'lum bilim va ko'nikmalar "asosini" shakllantirgandan so'ng produktiv (mahsulli) va ijodiy tadqiqiy ta'lim metodlariga o'tish mumkinligi turli olimlar tomonidan qayd etildi.

Respublikada pedagogik texnologiyani ta'lim - tarbiya jarayoniga tadbiq etish va uni fan sifatida e'tirof etishni birinchilardan bo'lib pedagog olimlardan B.L.Farberman, N.S.Sayidaxmedov, M.Ochilov, O.Roziqov, X.Abdukarimov, T.Nazarova, K.Zaripov, B.Ziyomammedov va boshqalar talqin qildilar. Bular tomonidan pedagogik texnologiyaning mazmun mohiyatini aniqlashtirish, uning xududga mos variantini yaratish, ta'limni texnologiyalashtirish vositasida o'quvchi shaxsini shakllantirish, o'qituvchi pedagogik mahoratini yuksaltirish masalalari ko'tarilib chiqildi.

B.L.Farbermanning fikriga ko'ra, "Pedagogik texnologiya - ta'lim jarayoniga yangicha yondashuv bo'lib pedagogikada ijtimoiy - muxandislik ong ifodasidir. U pedagogik jarayonni texnika imkoniyatlari va insonning texnikaviy tafakkuri asosida standart holda olib, uning optimal loyihasini tuzib chiqish bilan bog'liq ijtimoiy hodisasidir". Ma'ruzamizning birinchi paragrafida biz "texnologiya" tushunchasining mohiyati ustida to'xtalib uning ishlab chiqarish uslublari, tayyorlash metodlaridan iborat hunar fani deb ta'riflagan edik. Darhaqiqat, ishlab chiqarish texnologiyasi ma'lum ashyolarga ishlov berish, ularni qayta ishlash metodlari tavsifini bildiradi. O'qitish texnologiyasi esa ta'lim

oluvchilarga ta'lim tarbiya berish va ularning ongiga tafakkurini, dunyoqarashini rivojlantirib berish hunari, san'ati va metodlari majmui to'g'risidagi ta'limoti degan ma'noni anglatadi. Masalaga shu nuqtai nazardan yondashilganda O'zbekistonda pedagogik texnologiyani o'quv tarbiya jarayoniga olib kirish zarurligini targ'ib qilgan va ilmiy asoslangan olimlardan N.Sayidaxmedovning pedagogik texnologiyaga bergan ta'rifi mantiqqa to'g'ri keladi. Uning fikricha: "Pedagogik texnologiya - bu o'qituvchi (tarbiyachi) tomonidan o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilab olingan shaxs sifatlarini shakllantirish jarayoni".

Bu ta'rifda pedagogik texnologiya shaxs sifatlarini shakllantirish uchun o'qituvchining o'quvchilarga ta'sir ko'rsatishga qaratilgan maqsadga erishish tizimi loyihasi deb qaraladi. Darhaqiqat har bir loyiha ilmiy asoslangan holda va texnologik talablarga javob bergan takdirdagina shaxs rivojlanishini hamda o'quv tarbiya jarayonining amalga oshirishini ta'minlay oladi.

Pedagogik olim K.Zaripov pedagogik texnologiyani pedagogik mahorat, pedagogik ijod, ijodiy faoliyatning mahsuli deb qarab pedagogik texnologiya yordamida ta'lim jarayonidagi xato, kamchiliklarni mavxumini loyihalashtirib, uni asta - sekinlik bilan voqe'likka aylantirish deb qaraydi va bu tushunchani shunday ta'riflaydi: "Pedagogik texnologiya izchil va ketma - ket amaliy faoliyatga, ta'lim-tarbiya jarayoniga avval rejalashtirilgan maqsadni amalga oshirish va ma'lum loyihani pedagogik tizim amaliyotiga qo'llashdir".

M.Ochilov pedagogik texnologiyani ta'lim jarayoniga tizimli texnologik yondashuv; ta'lim maqsadlarini oydinlashtirish (identifikatsiyalash), natijani kafolatlash, faoliyatni ob'ektiv baholash deb qarab "pedagogik texnologiya" tushunchasiga shunday ta'rif beradi:

"Pedagogik texnologiya - tizimli, texnologik yondashuvlar asosida ta'lim shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va ob'ektiv baholash uchun inson salohiyati hamda texnik vositalarining o'zaro ta'sirini inobatga olib, ta'lim maqsadlarini oydinlashtirib, o'qitish va bilim o'zlashtirish jarayonlarida qo'llaniladigan metod va metodlar majmuidir."

Pedagogika fanlari doktori, professor N.N.Azizxo'jaevaning ta'rifi quyidagicha: "Pedagogik texnologiya - pedagogik faoliyatni bosqichma - bosqich amalga oshirib, ta'lim va shaxsning barkamol bo'lishi taraqqiy etishga qaratilgan maqsadga erishish tizimining loyihasidir".

Pedagogik texnologiyaga pedagogik jarayonning majmui sifatida qaralib uni bosqichma - bosqich amalga oshirilishi to'g'risida fikr yuritgan olimlardan biri B. Ziyomammedov va SH. Abdullaevalardir. Ularning fikricha "Pedagogik jarayon majmuini muayyan vaqt mobaynida bosqichma - bosqich amalga oshirilishi – pedagogik texnologiya deyiladi". SHunga ko'ra "Pedagogik texnologiya - bu jamiyat ehtiyojidan kelib chiqib, oldindan belgilangan kishi ijtimoiy sifatlarini samarali shakllantiruvchi va aniq maqsadga yo'naltirilgan o'quv jarayonini majmui sifatida qo'rib, uni tashkil qiluvchi qismlari bo'lgan o'qituvchi (pedagog)ning o'qitish vositalari yordamida o'quvchi(talaba)larga ma'lum bir sharoitda muayyan ketma - ketlikda ko'rsatgan ta'sirini nazoratga tutuvchi va ta'lim natijasini baholab boruvchi texnologiyalashgan ta'limiy tadbirdir". Mazkur ta'rifda shu narsa ko'zga tashlanadiki, pedagogik texnologiya ta'lim tarbiya jarayonini bir butunlikda ko'radi, ta'limning maqsadi, mazmuni, o'qitish metodlari va vositalarini bilim beruvchi va bilim oluvchilarni majmuiga keltirishni, o'qitish bosqichlarini loyihalashni, uning borishini nazorat qilish, natijani kafolatlashni ham majmuuga keltirishni nazarda tutadi. Uning yana bir xususiyati shundaki, ilmiy asoslangan yaxshi loyihalangan pedagogik texnologiya o'qituvchi mahoratidan qat'iy nazar ko'zlangan maqsadga erishishni kafolatlaydi, o'quvchi ta'lim tarbiyaning yakunida egallagan bilimlarni faol amalga oshiruvchisiga aylanadi.

SHunday qilib, pedagogik texnologiya ilmiy konsepsiyaga asoslangan maqsadni belgilash va unga erishishda ijtimoiy, didaktik, ruhiy-pedagogik, falsafiy nazariyaga suyangan vazifa, faoliyat, natija yaxlitligi, muvaffaqiyatini ta'minlaydigan, ta'lim - tarbiyaning loyihalangan jarayoni, tamoyillari metodlari, vositalarining o'zaro hamkorlikdagi birligidir.

SHu o'rinda ikkinchi masalaning xulosa sifatida pedagogika fanlari doktori, professor M.Ochilovning fikriga qo'shilgan holda pedagogika nazariyasi va

amaliyotida tan olingan va ilmiy nazariy jihatdan asoslangan, pedagogik olimlar bildirgan fikrlarni tahlil qilib, pedagogik texnologiyaning mohiyat - mazmuniga quyidagilarni kiritishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

- ta'lim jarayonini oldindan loyihalash va sinfda o'quvchilar bilan qayta ishlab chiqish;

- tizimli yondashuv asosida talabalarning o'qish - bilish faoliyatini tasvirlaydigan ta'lim jarayoni loyihasini tuzish;

- ta'lim maqsadi real, aniq diagnostik bo'lishi va o'quvchining bilim o'zlashtirish sifatini ob'ektiv baholash;

- ta'lim jarayonining tuzilishi va mazmunini yaxlitligi, o'zaro bog'liq va o'zaro ta'sirda bo'lishi;

- ta'lim shakllarini optimallashtirish (qulaylashtirish);

- ta'lim jarayonida texnik vositalar va inson salohiyatining o'zaro ta'sirini hisobga olish;

- ta'lim maqsadlarini ko'zlagan etalon asosida o'quvchilarning kuzatiladigan, o'lchanadigan xarakterlari shaklida juda oydinlashtirish;

- talabaning faolligiga tayanib o'qitish;

- bilim o'zlashtirish jarayonida yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlab, kuzatib borish;

- shakllantiruvchi va izohlovchi baholar;

- belgilangan mezonlarga binoan test vazifalarini bajarish;

- ta'limning kafolatlanganligi;

- ta'lim samaradorligining yuqoriligi;

- majmuaga keltirishni nazarda tutadi.

Uning yana bir xususiyati shundaki, ilmiy asoslangan, yaxshi loyihalangan pedagogik texnologiya o'qituvchi mahoratidan qat'iy nazar ko'zlangan maqsadga erishishni kafolatlaydi, o'quvchi ta'lim - tarbiyaning yakunida egallagan bilimlarni faol amalga oshiruvchisiga aylanadi.

SHunday qilib, pedagogik texnologiya ilmiy konsepsiyaga asoslangan, maqsadni belgilash va unga erishishda ijtimoiy, didaktik, ruhiy - pedagogik,

falsafiy nazariyaga suyangan, vazifa, faoliyat, natija yaxlitligi. Muvaffaqiyatini ta'minlaydigan, ta'lim - tarbiyaning loyihalangan jarayoni tamoyillari, prinsiplari, metodlari, vositalarining o'zaro hamkorligidagi birligidir.

1.2. Keys-stadi ta'lim texnologiyasini ta'lim jarayonida qo'llanishi haqida umumiy tushuncha.

Keys-stadi inglizcha “case” - aniq vaziyat, “stadi” – ta'lim so'zlarining birikuvidan hosil qilingan bo'lib, aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil etish va ijtimoiy ahamiyatga ega natijalarga erishishga asoslangan ta'lim metodidir.

Keyslar metodi (*Case method*) yoki keys-stadi (*case-study*), aniq vaziyatlar analizi (tahlili) metodi bo'lib, real ijtimoiy, iqtisodiy, biznes vaziyatlar ta'rifidan foydalanuvchi ta'lim texnikasi hisoblanadi. Ta'lim oluvchilardan berilgan vaziyatni tahlil qilish, muammolar mohiyatini anglash, ushbu muammolarning muqobil echimlarini izlash va ular orasidan eng afzalini tanlash talab etiladi. Keyslar real dalilli materiallarga yoki real vaziyatga maksimal ravishda yaqinlashtirilgan ma'lumotlarga asoslanadi.

Mazkur metod muammoli ta'lim metodidan farqli ravishda real vaziyatlarni o'rganish asosida aniq qarorlar qabul qilishga asoslanadi. Agar u o'quv jarayonida ma'lum bir maqsadga erishish yo'li sifatida qo'llanilsa, metod xarakteriga ega bo'ladi, biror bir jarayonni tadqiq etishda bosqichma-bosqich, ma'lum bir algoritm asosida amalga oshirilsa, texnologik jihatni o'zida aks ettiradi.

Ushbu metod dastlab 1924 yilda Garvard biznes maktabi (*Harvard Business School*)da qo'llangan. Garvard biznes maktabining o'qituvchilari biznes yo'nalishidagi aspirantura bo'limi uchun to'g'ri keladigan darsliklarning mavjud emasligini tez anglaydilar. Ushbu masalani echish uchun biznes maktabining o'qituvchilari tomonidan qo'yilgan dastlabki qadam etakchi biznes amaliyotchilaridan intervyu olish hamda mana shu menejerlarning faoliyati, unga ta'sir etuvchi omillar yuzasidan batavsil xisobot yozish bo'ldi. Ma'ruza tinglovchilariga u yoki bu tashkilot to'qnash kelgan konkret vaziyat ta'rifi ushbu vaziyat tahlil qilinishi va mustaqil ravishda yoki jamoa bo'lib munozara tashkil etish vositasida uning echimi topilishi uchun berilardi. Keys metodi biznes yo'nalishidagi ta'lim muassasalarida keng targ'ib etiladi. Kun sayin ushbu texnologiyaning tarafdorlari ortib bormoqda. XX asrning 50 yillaridan boshlab biznes-keyslar G'arbiy Evropa mamlakatlarida ommalashadi. Evropaning etakchi

biznes maktablari INSEAD, LBS, HEC, LSE, ESADE va boshqalar keys-stadi ta'lim texnologiyasi vositasida dars beribgina qolmay ushbu keyslarni yaratishda ham faol ishtirok eta boshlaydilar. 2000 yillarning ikkinchi yarmidan boshlab keys-stadi ta'lim texnologiyasiga qiziqish ortib boradi – oliygohlar qoshida turli to'garaklar (Keys klublar)tashkil etila boshlaydi. Bundan tashqari turli tashkilotlar keys-stadi yuzasidan bellashuvlar va boshqa tadbirlarni uyushtira boshlaydilar (masalan,Changellenge>>, FutureToday). 1909 yildan 1919 yilgacha bo'lgan davrida keys metodi asosida ta'lim quyidagi sxema asosida tashkil etilgan: amaliyotchi talabalarga aniq vaziyatni bayon etish, undan so'ng ushbu vaziyat analizini berish va nihoyat muammo echimini aniqlash va isbotlash ko'rsatmasi berilar edi. Eng birinchi keyslar to'plami 1921 yilda (Dr. Copeland, Dean Donhman tomonidan) chop etilgan edi.

2000 yillarning birinchi yarmidan boshlab chet el oliy o'quv yurtlarida tabiiy fanlar va texnik fanlarni o'qitishda keys - stadi texnologiyasidan foydalanish tendenstiyasi kuzatilib, hozirgi kunda keys-stadi ta'lim texnologiyasi muammoli ta'limning etakchi usullaridan bo'lib qoldi, eng umumiy tarzda keys - stadi texnologiyasining mohiyati quyidagicha izohlanishi mumkin: ushbu texnologiya vositasida o'quvchi (talaba)ga real hayotiy vaziyatni anglash taklif etiladi, ayni paytda bu vaziyatning tavsifida nafaqat u yoki bu amaliy muammo, balki shu muammoni echish natijasida egallanishi zarur bo'lgan bilimlar kompleksi aktuallashishi ham kuzatiladi. Ta'kidlash joizki, muammoning o'zi mohiyatan echimga ega bo'lmaydi.

Keys-stadi ta'lim texnologiyasining Rossiya ta'lim tizimiga kirib kelishi XX asrning 70-80 yillariga to'g'ri kelsada, amalda ushbu texnologiyaning ta'lim tizimi sharoitida ommalashuvi XXI asrning boshlariga to'g'ri keladi. Rossiyada ushbu metodni ishlab chiqish va asoslashga G.A. Bryanskiy, Yu.Yu. Ekaterinoslavskiy, O.V. Kozlova, Yu.D.Krasovskiy, V.Ya. Platov, D.A. Pospelov, O.A. Ovsyannikov, V.S. Rapoport va boshqalar hissa qo'shdilar. Ayni paytda O'zbekiston ta'lim tizimiga ham keys-stadi ta'lim texnologiyasi muammoli ta'lim texnologilari qatorida kirib kelgan va bugungi kunda eng samarador metodlardan

biri hisoblanadi.

Keys-stadi ta'lim texnologiyasi – bu ta'limdagi metodik yangilik bo'libgina qolmay, balki uning ta'lim tizimida keng ishlatilishi zamonaviy ta'lim tizimidagi vaziyatga ham bog'liq. Aytish mumkinki, ushbu texnologiya asosan yangi bilim, ko'nikmalarni o'zlashtirishga emas, o'qituvchi va talabalarning umumiy intellektual va kommunikativ salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Keys - stadi interaktiv ta'lim metodi sifatida talabalar tomonidan eng afzal ko'riladigan metodlar qatoriga kirmoqda. Buning sababi sifatida ushbu metod talabalarga tashabbus bildirish, nazariy holatni o'zlashtirishda hamda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda mustaqillikka ega bo'lish imkoniyatini berishida ko'rish mumkin. O'z navbatida vaziyatlarning analizi (tahlili) talabalarning professionalizastiya jarayoniga kuchli ta'sir o'tkaza olishi, ularning kasbiy jixatdan “ulg'ayishiga” xizmat qilishi, ta'lim olishga nisbatan qiziqish va ijobiy motivastiyaning shakllantirishi alohida ahamiyatga ega. Keyslar metodi o'qituvchining tafakkur turi sifatida, alohida paradigma ko'rinishida gavdalanib, ijodiy salohiyatni rivojlantirish, noan'anaviy tarzda fikrlash imkoniyatini beradi. Bunga albatta, ta'lim tizimining demokratlashuvi va modernizastiyalashuvi, pedagogik kreativlikka ochilgan keng yo'l, ularda progressiv tafakkur uslubini hamda pedagogik etika, pedagogik faoliyat motivastiyasini shakllantirishi ham misol bo'la oladi ¹.

Keys - stadi ta'lim texnologiyasi tarkibidagi keysdagi harakatlar tavsif ko'rinishida berilishi mumkin, bunda talabadan ushbu tavsifni anglash, ya'ni tavsiflangan vaziyatning natijalari, effektivligi yuzasidan mushohada yuritish talab etiladi. Aks holda ular muammoning echimlari sifatida taklif etiladi. Har ikkala holatda ham amaliy harakatlar modelini ishlab chiqish ta'lim oluvchilarning kasbiy fazilatlarini shakllantirish vositasi sifatida xizmat qiladi.

V.Ya. Platov keys-stadi texnologiyasining quyidagi afzal va boshqa ta'lim texnologiyalaridan ajralib turuvchi jixatlarini belgilaydi:

---

¹ Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. – М.: «Знание», 1989

1. U yoki bu ijtimoiy-iqtisodiy tizim modelining mavjudligi hamda ushbu model holatining muayyan vaqt birligi ichida ta'hlil etilishi;
2. Muammo yechimini aniqlashga jamoaviy tarzda erishish;
3. Muammoning yechimida turli alternatalarning mavjudligi. Yagona yechimning mantiqan mavjud emasligi;
4. Muammo yechimini izlashda yaxlit maqsad;
5. Faoliyatni baholashning guruhiy tizimining mavjudligi.

Ushbu o'ziga xosliklar va boshqa omillar ta'sirida keys - stadi ta'lim texnologiyasi ta'lim tizimi sharoitida keng tarqalmoqda. Ammo ushbu metodning ta'lim tizimida samarali qo'llanishida bir qator murakkabliklar ham kuzatiladi. Eng avvalo ular pedagog kadrlarning tegishli metodning metodologik asosiga yuzaki yondashuvi natijasida vujudga keladi. Ko'pincha, keys - stadi ta'lim texnologiyasi ostida ta'lim tizimiga "sohta" vaziyatlar, boshqacha aytganda "hayotiy" vaziyatlarning kirib kelishi kuzatiladi, ta'limiy munozara esa "hayot haqidagi suhbat"ga aylanadi. Ammo ayni paytda keys - stadi ta'lim texnologiyasi o'qituvchining kasbiy kompetentligini oshirish vositasi bo'lib, ta'limning tarbiyaviy, ta'limiy va tadqiqotchilik funkstiyalarini birlashtirishga xizmat qilishi mumkin. Ushbu metodning samaradorligini oshiruvchi yana bir omillardan biri uning boshqa ta'lim metodlari bilan oson birikishidir.

Keys-stadi ta'lim tizimining kategorial apparati. Tegishli metodning kategorial apparatini shakllantirish undan foydalanishning samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkoniyatini beradi hamda ta'lim jarayonida metodning texnologizastiyasiga yo'l ochadi. Keys - stadi ta'lim texnologiyasining asosiy tushunchalari qatoriga "vaziyat" va "analiz", bu ikki tushunchaning uyg'unlashuvidan kelib chiqqan "vaziyat analizi" kiradi. Falsafa nuqtai nazardan "vaziyat" atamasi o'z ichiga bir qator kontekstlarni birlashtiradi. Shuning uchun, ushbu atama yuqori darajadagi barqarorsizlik bilan tavsiflanuvchi va o'z tarkibida bir qator ziddiyatlarga ega bo'lgan muayyan holat sifatida izohlanishi mumkin. Vaziyat aksariyat hollarda o'zgarish moyilligiga ega bo'lib, uning o'zgarishi ushbu vaziyatda ishtirok etuvchi insonlarning faoliyatiga bog'liq bo'ladi. Vaziyat insonlar

ta'siriga nisbatan ochiq bo'lib, insonlarning xatti-xarakatlari esa bu vaziyatda o'z maqsadlariga erishishlari va qiziqishlarini qondirishlariga bog'liq bo'ladi. Vaziyatlar shunday ijtimoiy tizimlarda "paydo bo'ladi"ki, ularda xulq - atvorning qattiq determinastiyasi kuzatilmaydi, ijtimoiy sohada ko'plab ijtimoiy kuchlarning o'rtasida o'zaro ta'sir, raqobat va kurash mavjud bo'ladi. Shu tufayli vaziyatlar analiziga asoslangan har qanday metod kabi keys-stadi ta'lim texnologiyasi plyuralizm, o'z-o'zini anglash va jamoaviylik, ayni paytda mustaqillikni taqozo etadi.

Keys-stadi ta'lim texnologiyasining yana bir bazaviy kategoriyasi bu "analiz"dir. Analiz kategoriyasi ob'ektni hayolan bo'laklarga bo'lish yoki ilmiy tadqiq etish sifatida tushunilishi mumkin. Analizning turli klassifikastiyalari mavjud bo'lib ommaviy analiz tasnifini quyidagicha belgilaymiz: tizimli analiz, korrelyastion analiz, faktorli analiz, statistik analiz va b. Umuman olganda aytish mumkinki, analizning ushbu barcha turlari keys -stadi texnologiyasi doirasida qo'llanilishi mumkin bo'lib, bu holatning texnologiyaning imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Keys-stadi vaziyatni anglash, tafakkur qilish jarayonida amalga oshishi mumkin bo'lgan bir qator analitik faoliyat turlari ishtirok etishi mumkin. Bu esa o'z navbatida o'qituvchidan yuqori darajadagi metodologik madaniyatni talab etadi.

Birinchi bob bo'yicha xulosa.

Keys-stadi texnologiyasining harbiy ta'lim jarayonida asosiy maqsad o'quv guruh talabalarining bilim olish jarayonini faollashtirish, mavjud muammoli vaziyatlarni hal qilish orqali ularning ilmiy–ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdan iboratdir. Shuningdek, texnologiya talabalarining bilim, ko'nikma, malakalarini hamkorlikda qo'llashga, taklif qilingan yechimlarni tahlil qilish orqali muqobil yechimini izlashga o'rgatuvchi ta'lim texnologiyasidir.

Birinchi bobda keys-stadi texnologiyasining vujudga kelish tarixi haqida ma'lumotlar berilgan. Shuningdek keys-stadi texnologiyasining vujudga kelishida qadim yunon maktablarining ahamiyati kattaligi ko'rsatilib o'tilgan.

Umuman olganda keys-stadi texnologiyasi ilk marotaba 1870 yilda Garvard biznes maktabida qo'llanila boshlangan. “Muammo” (situatsiya) atamasiga keladigan bo'lsak, ushbu so'z ko'proq tibbiyot va huquqshunoslik sohalarida qo'llanilib kelingan, ta'lim tizimida bu so'z yangicha talqin qilinadi.

Keys-stadi texnologiyasi asosan iqtisod fanlarini o'qitishda qo'llanilib kelingan. Amaliy iqtisodiy masalalarni yechishda qo'llaniluvchi bu texnologiya keyinchalik barcha sohalarida foydalanilib borilgan. Shuningdek hozirda dunyo bo'yicha maxsus keyslar ishlab chiquvchi Garvard biznes maktabi, Virjiniya universitetining Darden maktabi, Michigan universitetidagi Ross biznes maktabi, Richard Ivey biznes maktabi, Osiyo menejment instituti, Hindiston menejment instituti, Ahmedobod va Kong universitetidagi Osiyo keys tadqiqot markazlari mavjud.

Dissertatsiya ishining birinchi bobida shuningdek keyslarning o'rganilish manbalari ham tahlil qilingan.

Keys-stadi texnologiyasi hozirgi kunda harbiy fanlarni o'qitishda innovatsion texnologiya sifatida ta'lim tizimida samarali qo'llanilishida samarali ishlar rejasi asosida tashil etilmoqda.

Hozirgi ta'lim tizimidagi samarador o'qitish texnologiyasi - bu muammoli o'qitishdir. Uning vazifasi faol bilish jarayoniga undash va tafakkurda ilmiy-tadqiqot uslubini shakllantirishdir. Muammoli o'qitish ijodiy, faol shaxs tarbiyasi

maqsadlariga mos keladi.

Muammoli o'qitish jarayonida talabaning mustaqilligi o'qitishniig reproduktiv shakllariga nisbatan tobora o'sib boradi.

Hozirgi pedagogikaga oid adabiyotlarda muammoli o'qitishning turli tarif va tavsiflar bor. Bizningcha, nisbatan to'liq va aniq ta'rif M.I.Maxmudova tomonidan berilgan bo'lib, unda muammoli o'qitish mantiqiy fikrlar tadbirlari (tahlil, umumlashtirish) hisobga olingan o'rgatish va dars berish usullarini qo'llash qoidalari va talabalarning tadqiqot faoliyatlari qonuniyatlarining (muammoli vaziyat, bilishga bo'lgan qiziqish va talab...) tizimi sifatida izohlanadi.

Muammoli o'qitishning mohiyatini o'qituvchi tomonidan talabalarning o'quv ishlarida muammoli vaziyatni vujudga keltirish va o'quv vazifalarini, muammolarini va savollarini hal qilish orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish bo'yicha ularning bilish faoliyatini boshqarish tashkil atadi. Bu esa bilimlarni o'zlashtirishning ilmiy-tadqiqot usulini yuzaga keltiradi.

Ma'lumki, o'qitishning har qanday asosida inson faoliyatining muayyan qonuniyatlari, shaxs rivoji va ular negizida shakllangan pedagogik fanning tamoyillari va qoidalari yotadi. Insonning bilish faoliyati jarayonni mantiqiy bilish ziddiyatlarini hal qilishda ob'ektiv qonuniyatlari didaktik tamoyillarga tayanadi.

Muammoli vaziyat muayyan pedagogik «vositalarda maqsadga muvofiq tashkil etiladigan o'ziga xos o'qitish sharoitida yuzaga keladi. Shuningdek, o'rganilgan mavzular xususiyatlaridan kelib chiqib, bunday vaziyatlarni yaratishning maxsus usullarini ishlab chiqish zarur. Shunday qilib, o'qitishda muammoli vaziyat shunchaki «fikir yo'lidagi kutilmagan to'siq» bilan bog'langan aqliy mashaqqat holati emas. U bilish maqsadlari maxsus taqozo qilgan aqliy taranglik holatidir. Bunday vaziyat negizida avval o'zlashtirilgan bilim izlari yangi yuzaga kelgan vazifani hal qilish uchun aqliy va amaliy harakat usullari yotadi. Bunda har qanday mashaqqat muammoli vaziyat bilan bog'liq emasligini ta'kidlash o'rinli bo'ladi. Yangi bilimlar avvalgi bilimlar bilan bog'lanmasa, aqliy mashaqqat muammoli bo'lmaydi. Bunday mashaqqat aqliy izlanishni kafolatlamaydi. Muammoli vaziyat har qanday fikrlash mashaqqatlaridan farq

qilib, unda talaba mashaqqat talab qilgan ob'ekt (tushuncha, fakt)ning unga avval va ayni vaqtda ma'lum bo'lgan vazifa, masala bo'yicha ichki, yashirin aloqalarini anglab etadi.

II-BOB. HARBIY TA'LIM FANLARINI O'QITISHDA "KEYS-STADI" TEXNOLOGIYASINING TA'LIMiy IMKONIYATLARI.

2.1. Harbiy ta'lim jarayonida keys-stadi texnologiyasidan foydalanishning pedagogik ahamiyati.

Keys-stadi ta'lim jarayonida talabalarni, guruhlarini, voqealarni qayta-qayta tahlil qilish, muhokama qilinayotgan muammoga bog'liq holda rivojlantiruvchi omillarni ta'kidlab berishdir. Keysda bayon qilingan va ta'lim oluvchilarni muammoni ifodalash hamda uning maqsadga muvofiq tarzdagi yechimi variantlarini izlashga yo'naltirilgan aniq real yoki sun'iy ravishda yaratilgan ma'lum bir vaziyatli tahlil etilishi harbiy harakatlarda yechim topishiga asoslanadigan ta'lim uslubidir. Harbiy ta'lim jarayonida keys-stadi metodi tasvirlash va tushunitirish ko'rinishida qo'llanilishi mumkin. Ikkinchi turi sabablarni o'rganish orqali asos bo'la oladigan prinsiplarni izlab topish uchun qo'llaniladi.

Keys-stadi texnologiyasi talaba faoliyatini faollashtiruvchi, o'quv jarayonini bahs-munozaralarga aylantiruvchi, bir so'z bilan aytganda muammoli vaziyatlarga nisbatan yangi ijobiy yechimlarni tug'ilishiga ko'maklashuvchi ta'lim texnologiyasidir. Bu texnologiya uzoq davrlar davomida shakllanib, bugungi ta'lim tizimiga kirib keldi. Keys-stadi texnologiyasi ham boshqa ta'lim texnologiyalari kabi bugungi ta'lim tizimida o'z o'rniga egadir. Keys-stadi texnologiyasini qo'llashda uni tashkil qilish bosqichlariga katta e'tibor qaratish lozim. Negaki har qanday nazariy jihatdan puxta qurilgan texnologiyani, amaliy faoliyatda to'g'ri tashkil qilinmasa u o'z ahamiyatini yo'qotadi.

Keys-stadi texnologiyasini qo'llashda harbiy ta'lim jarayonida ta'lim maqsadlarni to'g'ri qo'ya olish ustuvor masalardan biridir. Keys-stadi texnologiyasini tashkil qilishda navbatdagi asosiy bosqichlarni ajratib berish maqsadga muvofiqdir.

1. Keysning didaktik maqsadini shakllantirish. Bu bosqichning tarkibida chaqiriqqqacha qadar boshlang'ich tayyorgarlik fanining harbiy ish asosalari bo'limining o'qitishda keys-stadi metodini kiritish, shu fanning bo'limlarini,

mavzularini aniqlash, texnologiyaga mos vaziyatlarni tashkil qilish, maqsad va vazifalarni shakllantirish kabilar kiradi.

2. Muommali vaziyatlarni aniqlash. O'quv amaliy soat mavzularidadan kelib chiqib vaziyatlarni tanlab olish.

3. Keysning dastur xaritasini tuzish. Ya'ni tanlab olingan muammoli vaziyat asosida keysning qo'llanish bosqichlarini texnologik xaritada aks etirish.

4. Keys modulini tanlash yoki tuzish. Bu jarayonda muammo uchun ma'lum bir modul tanlab olinadi va shu asosda uning tuzilmasi tuziladi.

5. Keysda qo'llaniladigan matnini yozish. Keys matni yozishda o'rganilgan manbalar muhim ahamiyat kasb etadi. Matn qisqa yoki keng hajmda bo'lishi mumkin.

6. Keysning maqsadlarini to'g'riligini, ishlash samarasini eksperimentlar guruhi bilan birgalikda ko'rib chiqish. O'quv amaliy soatda qo'llash mumkin bo'lgan tayyor keysni oldindan sinovdan o'tkazish va samaradorligini oldindan bashorat qilish.

7. Keysni yakunlovchi xulosasini tayyorlash. Keysning yakuniy xulosasini tuzish, qo'llanilgan vaziyatning ma'qbul yechimlarini oldindan tuzib chiqish.

8. Keysdan foydalanish uchun uslubiy tavsiyalar tayyorlash, talabalar uchun o'quv vazifalarni oldindan ishlab chiqish, texnologiyani qo'llash uchun qulay sharoit yaratish.

O'quv fanining bo'limlarini o'qitishda keys-stadi texnologiyasidan foydalanish qo'llaniladigan muammoli vaziyatlar talabada qiziqish uyg'otishi uchun quyidagilarga e'tibor berish kerak.

- qiziqarli, talabalar uchun aniq va oddiy tilda yozilishi;
- ijobiy, namunaviy misollar bilan birgalikda salbiy ko'rsatkichlarning ifodalanishi;
- tanlangan talabalar kontingentini mavjud talabalar soniga mosligi, yechim uchun zarur bo'lgan axborotlar keltirilganligi;

Muammoli vaziyatlar modulini tuzish jarayonida muammoni aniqlash va guruhlashtirish katta ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birgalikda keltirilgan vaziyat yechimi, murakkab va dolzarb mavzular asosida qurilgan bo'lishi zarurdir.

Keys-stadi texnologiyasidagi muammoli vaziyatlarni tahlil qilishda talabalarning quyidagilarga e'tiborli bo'lish, yechim sari yo'l topishda yordam beradi.

- muammoli vaziyat talabidan kelib chiqib uni shakllanish bosqichlarini aniqlash;
- vaziyat aks etgan vaqt va zamon chegarasini aniqlash;
- muammoli vaziyat tasnifi, turini aniqlash;
- vaziyat yechimlarini orasidan ma'qbul variyatini tanlay olish;
- ma'lumotlarni keltirib chiqaruvchi sabablarni aniqlash;
- muammoni yechish texnologiyalarini tashkiliy bosqichlarini ishlab chiqish;
- muammoli vaziyatni yechimini guruh bilan birgalikda hal qilish;

Keys-stadi texnologiyasining asosiy tarkibi sabab va oqibatdir. Sabab texnologiyaning dastlabki qismi bo'lsa, oqibat uning yakunlovchi qismidir. Keysni tahlil qilish jarayonida sabab va oqibatni to'g'ri shakllantira olish asosiy o'rini egallaydi. Sabab va oqibat tahlili muammolarning kelib chiqish manbalarini o'rganishdan boshlanadi, ular hodisalar orasidagi bog'lanishlarni aniqlaydi. Sabab va oqibat tahlili quyidagilarni o'z ichiga oladi.

- muammoli vaziyatning ob'ektini va predmentini shakllantirish;
- vaziyatlarning sabab va oqibatlarini aniqlashda tayanch ilmiy-tadqiqot manbalarni bo'lishi;
- sabab va oqibat orasidagi bog'lanishlarni aniqlash;
- o'rganilayotgan muammoli vaziyatning kelib chiqish sabablarini tahlil qilish;

Muammoli vaziyatni yechimini topishda turli-xil tahlil qilish usullaridan foydalaniladi.

1. Pragmatik tahlil u yoki bu manbalarni, jarayonlarni, hodisalarni tahlil qilishda ko'proq ijobiy nuqtai-nazarlarda hisobga olishni nazarda tutadi. Pragmatik tahlilning asosiy tushunchasi ijobiy yechimlarni topish bilan baholanadi. Bu tahlil bir qancha boshqichlarda amalga oshiriladi.

- keysda keltirilgan manbalar, jarayonlar vazifalaridan kelib chiqqan holda fikrash;
- keyslarning mazmundorligini aniqlash;
- muammoli vaziyatni tahlil qilish, muvofaqqiyatsizliklarning sabablarini

o'rganish;

- keyslarning ilmiy darajalarini, foydalanilayotgan adabiyotlar zahiralarini aniqlash;

- keyslarning ijobiy yechimlar bilan boyitish yuzasidan takliflar ishlab chiqish;

2. Aksiologik tahlil u yoki bu manba hodisalarini oldindan rejalashtirilgan maqsadlar asosida tahlil qilishni nazarda tutadi. Bunday tahlilning asosiy maqsadi jamiyatdagi hodisalarni tafovutlarni o'rganishdir. Aksiologik tahlil uslubi amaliy faoliyatda hozirgacha qo'llanilmagan.

3. Prognostik tahlil kelgusida sodir bo'luvchi muammoli vaziyatga xos yechimlarni bashorat qiladi. O'zining mazmuniga ko'ra bu tahlil oldindan bashorat qilish tahlili deyiladi. Bu tahlil qilinayotgan muammoli vaziyatlarning bo'g'usi jarayonini bilishga undaydi.

4. Keys–stadi uslubidan foydalanishda vaziyatga xos tahlil asosiy ahamiyatga egadir. Bu tahlilda muammoli vaziyatdan kelib chiqqan holda maqsad va vazifalar, yechimga olib boruvchi usullar belgilab olinadi.

5. Tavsiyalar beruvchi tahlil, bunda muammoli vaziyatga nisbat yechim emas tavsiyalar ishlab chiqiladi. Keltirilgan tavsiyalar orqali vaziyatdagi muammolar hal qilinadi.

Keys-stadi texnologiyasi bilan ishlash jarayonida amalga oshiriladigan vazifalar:

- muammoli vaziyatni tizimlashtirishni amalga oshirish, ular tipologiyasi, tasnifi, natijasi, yechim yo'llarini aniqlash;

- texnologiyaning vazifasini, muammoli vaziyatni qurshab olgan tashqi va ichki muhit bilan hamkorlikdagi harakatlarini aniqlash;

- muammoli vaziyatning kelib chiqish, sabab-oqibatlarini o'rganish;

- muammoli vaziyatning faoliyat mazmunini oldindan tashxis qilish, ijobiy yechimlarni ishlab chiqish;

- muammoli vaziyatga xos prognostik tahlilni amalga oshirish ;

- muammoli vaziyatlarda keltirilgan shaxslarga nisbatan tavsiyalar ishlab chiqish;

- muammoli vaziyat faoliyatini aks etiruvchi dastur ishlab chiqish;

Keys - stadi interaktiv ta'lim metodi sifatida talabalar tomonidan eng afzal ko'riladigan metodlar qatoriga kirmoqda. Buning sababi sifatida ushbu metod talabalarga tashabbus bildirish, nazariy holatni o'zlashtirishda hamda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda mustaqillikka ega bo'lish imkoniyatini berishida ko'rish mumkin. O'z navbatida vaziyatlarning tahlili talabalarning professionalizastiya jarayoniga kuchli ta'sir o'tkaza olishi, ularning kasbiy jihatdan o'sishiga xizmat qilishi, ta'lim olishga nisbatan qiziqish va ijobiy motivastiyaning shakllantirishi alohida ahamiyatga ega. Keyslar metodi o'qituvchining tafakkur turi sifatida, alohida paradigma ko'rinishida gavdalanib, ijodiy salohiyatni rivojlantirish, noan'anaviy tarzda fikrlash imkoniyatini beradi. Bunga albatta, ta'lim tizimining demokratlashuvi va modernizastiyalashuvi, pedagogik kreativlikka ochilgan keng yo'l, ularda progressiv tafakkur uslubini hamda pedagogik etika, pedagogik faoliyat motivastiyasini shakllantirishi ham misol bo'la oladi.

2.2. Keys-stadi texnologiyasini tashkil qilish jarayoni harbiy ta'lim o'qituvchisi faoliyatining ahamiyati

Keysni tashkil qilishda talabalarda muammoga nisbat qiziqishni oshirish, munozarali bahslarni tashkil qilish asosiy o'rini egallaydi. Keys tarkibidagi savollar oldindan tayyorlanadi va talabalarga keys bilan birgalikda taqdim qilinadi.

Rossiyalik pedagog A.Dolgurukovning fikricha keyslarni tahlilini tashkil qilish ikkita usulga asoslanadi. Ulardan birinchisi an'anaviy Garvard usulbi bo'lib ochiq munozaradan iboratdir. Alterpatiya o'xshash uslub esa yakka yoki guruh asosida savol-javob bilan bog'liq bo'lib, uni davomida talabalar vaziyat haqida yuzaki ravishda og'zaki tanishadilar, keltirilgan keysga o'z tahlillarini, qarorlarini taqdim qiladilar, ya'ni taqdimot tashkil qiladilar.² Bu uslub o'qituvchi nazoratini engillashtiradi, talabalarning harakatlarini susaytiradi, ya'ni talaba mashg'ulot davomida bir ikki marta savol-javobga jalb qilinadi. Bu uslub talabalarning kommunikativ imkoniyatlarini oshiradi, o'z fikrlarini aniq izohlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ammo bu uslub Garvard uslubiga nisbatan kengroqligi va rivojlantiruvchi bo'lishiga qaramasdan, munozarani tashkil qilish va qatnashuvchilarni nazorat qilishda qiyinchilik tug'diradi.

Keys-stadi uslubida munozara jarayoni asosiy o'rini egallaydi. Uning maqsadi talabani biror bir mavzuga yo'naltirish, rivojlantirish, mustaqil fikrlash qobiliyatlarini o'stirish, o'z fikrlarini himoya qilish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Munozarani tashkil qilishda o'qituvchi faoliyati asosiy o'rini egallaydi.

Keysni tahlili davomida munozara jarayoniga alohida o'rin ajratiladi, bu vaziyatda "aqliy hujum" metodidan foydalaniladi.

"Aqliy hujum" metodi o'tgan asrning 30–yillarida A.Osborn tomomnidan muammoni yechishda jamoa bo'lib harakat qilish metodi deb taklif qilingan edi. XX asrning oxirida bu uslub boshqararish amaliyotida ommalashib katta muvofaqiyatga ega bo'ldi va ta'limda nafaqat mustaqil metod sifatida balki

---

² А.Долгуроков. "Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения"- М., "Владос", 2008 й, 22 б

muvafaqiyatga erishish yo‘li sifatida o‘quv faoliyatiga kiritildi.³

“Aqliy hujum” metodini qo‘llashda quyidagilar talab qilinadi:

- o‘quvchilarning o‘zlarini erkin his etishlariga sharoit yaratib berish;
- g‘oyalarni yozib borish uchun yozuv taxtasi yoki varaqlarni tayyorlab qo‘yish;
- muammo (yoki mavzu)ni aniqlash;
- qo‘g‘oz varaqlari g‘oya (yoki fikr) lar bilan to‘lgandan so‘ng ularni yozuv taxtasiga osib qo‘yish;
- boshqalar tomonidan bildirilgan fikr (g‘oya)lar ustidan kulish, kinoyali sharhlarni bildirishga yo‘l qo‘ymaslik;
- yangi g‘oyalarni bildirish davom etayotgan ekan, muammolarning yagona to‘g‘ri yechimini e‘lon qilishga shoshilmaslik;

Dars jarayonida “Aqliy hujum” metodidan foydalanishda O‘.Q. Tolipov, M.U.Usmonboevalar tomonidan keltirilgan qoidalarga amal qilish o‘quv samaradorligini oshiradi.

1. O‘quvchilarni muammo doirasidan keng fikr yuritishga undash, ularning mantiqiy fikrlarini bildirishga erishish.

2. Har bir o‘quvchi tomonidan bildirayotgan fikrlar rag‘batlantirilib boriladi, fikrlar orasidan eng maqbullari tanlab olinadi. G‘oyalarning rag‘batlantirilib borishi navbatdagi yangi fikrlarning tug‘ilishiga olib kelinadi.

3. Har bir o‘quvchi o‘zining shaxsiy fikrlariga asoslanishi va ularni o‘zlashtirishi mumkin. Avval bildirilgan fikrlarni umumlashtirish, turkumlashtirish yoki ularni o‘zlashtirish ilmiy asoslangan g‘oyalarning shakllanishiga zamin hozirlaydi.

4. Mashg‘ulot jarayonida o‘quvchilar faoliyatini qa‘tiy talablar asosida nazorat qilish, ular tomonidan bildirilayotgan fikrlarni baholashga yo‘l qo‘yilmaydi. Ularning fikrlari baholanib borilsa, o‘quvchilar diqqatlarini shaxsiy fikrlarini himoya qilishga qaratadilar, oqibatda yangi fikrlar ilgari surilmaydi. Metodni qo‘llashdan ko‘zlangan maqsad o‘quvchilarni muammo bo‘yicha keng fikr

---

³ Madumarov T, Kamoldinov M. “Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari va uni ta‘lim –tarbiya jarayonida qo‘llash” -T., “Talqin”, 2012 y, 176 b.

yuritishga undash ekanligini yodda tutgan holda ularning faoliyatini baholab borishdan voz kechish maqsadga muvofiqdir.⁴

Keys-stadi usulida vaziyatlarni hal qilishda qiyinchiliklar paydo bo'lganida "aqliy hujum" uslubidan foydalanib talabalar faolligini ta'minlash mumkin. Bu vaziyatda aqliy hujum yangi yechimlarni topish vositasi sifatida emas, balki yangi fikrlarni tug'ilishini yuzaga keltiruvchi manba sifatida foydalaniladi.

Keys-stadi texnologiyasida "Aqliy hujum" metodini qo'llash jarayoni yanada jadallashtiradi.

Keys-stadi texnologiyasini tashkil qilishda, uning taqdimot qoidalariga amal qilish ham maqsadga muvofiqdir. Keysni tashkil qilishda uni qanday usullarda taqdim qilish kerak degan savol tug'iladi. Qaysi usullar orqali talabalarga keys taqdim qilinsa talabada qiziqish paydo bo'ladi?

Intellektual (aqliy) manbani ommaviy taqdim qilish ko'nikmasini egallash, tavsiya qilish, muvofaqqiyatini ko'rsatish yoki ijobiy foydalanishga yo'naltirish mumkinligi asoslab berish bugungi kun mutaxassisi eng zarur bo'lgan sifatlardan hisoblanadi.

Taqdimot shaxsni ko'pgina ijobiy sifatlarni charxlaydi: iroda, ishonch, muloqatchanlik, muvofaqqiyatga erisha olish ko'nikmasini va boshqalar.

Keys-stadini tashkil qilishda yuqoridagilarda keltirilganlardan tashqari, talaba faoliyatini baholash alohida ahamiyat ega. Chunki tashkil qilingan har bir faoliyat o'zida fasilitatsiya metodini, ya'ni o'quvchi bilimi va harakatini baholashni ko'zda tutishi lozim. Rag'batlantirish to'g'ri olib borilmasa faoliyat ijobiy natija bermaydi. Keys-stadi uslubida talabalarni baholash didaktik tamoyillarga asoslangan holda amalga oshiriladi.⁵

Keys-stadi uslubini baholashda an'anaviy tizimga xos 5 ballik tizim unchalik samara bermaydi, bu jarayonda, jahon miqyosida tan olingan 100 ballik tizimdan foydalanish ko'proq samara beradi. Ya'ni bu tizim orqali talabaning barcha faoliyatlarini to'liq baholash mumkin.

---

⁴ Tolipov O', M. Usmonboeva. "Pedagogik texnologiya» nazariya va amaliyoti" - T., "Fan" 2005 y, 206 b.

⁵ Raymond. "Case Method Teaching Harvard Business School" 1998, 317 b.

Mashg'ulotlarni tashkil qilishda talabalarni baholashda turlicha yondashish, uslublardan foydalanish mumkin. Bu jarayonda talabani nazariy bilimlaridan ko'ra amaliy bilimlari baholanadi, ya'ni bildirayotgan fikrlarning yangiligi, mantiqiyliigi asosiy o'rini tashkil qiladi. Talabalarning vaziyatga nisbatan o'zgacha yondasha olishi, o'z fikrini himoya qilaolishi, jamoa birdamligini saqlay olishi baholash jarayonida alohida e'tiborga olinadi.

Talabalarni baholashda quyidagilarga e'tibor berish kerak:

- baholashda talabani munozaraga tayyorligini, uning o'ziga bo'lgan ishonchi, dadiligini ham e'tiborga olish kerak;
- vaziyatga chuqur kirisha olishi, savollarga diqqatini qarata olishi qobiliyatlarini shakllanganligiga;
- vaziyatni yechishda aniq nuqtani topishi, to'g'ri qarorni qabul qilishi mazmunan yondasha olishi;
- mantiqan fikrlay olishini ko'rsata olishi, fikrlarini bayon qila olishi, to'g'ri xulosalarga kela olishi;
- zarur qismlarni ajrata olishi, ularni keys tahlilida qo'llay olishi;
- tahlilni xulosalay olishi;

Baholashda jarayonida talabani ijodiy yondashishida: talabani nafaqat keysni tahlil qiliolishi, qoidani tushunishi, balkim uning tizimini tushuna olishi, keys bilan ishlaganida uni har tomonlama tushunchalarga ega bo'lishi ham inobatga olish kerak. O'qituvchi talabani baholashda, uning tarbiyaviy jihatlariga e'tibor berishi kerak, chunki ta'lim-tarbiya bir-biriga juda yaqin uzluksiz jarayondir. Baholashda talabani tarbiyaviy jihatlarini ham e'tibordan chetda qoldirmaslik zarur.⁶

Keys-stadi texnologiyasida o'qituvchi roli an'anaviy uslubga nisbatan biroz kattadir. Keys-stadi texnologiyasida o'qituvchi fikriy tortishuvni, munozarani tashkil qiladi, talabalarni fikrlarini tasdiqlash orqali ularni jarayonga moslashtiradi.⁷

---

⁶ Madumarov T, Kamoldinov M. "Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari va uni ta'lim –tarbiya jarayonida qo'llash" -T., "Talqin", 2012 y, 176 b.

⁷ Raymond. "Case Method Teaching Harvard Business School" 1998, 317 b.

O‘quv jarayonini samarali o‘tishida o‘qituvchi yetarli darajada emotsional his-tuyg‘uga boy bo‘lishi, guruhdagi kelishmovchiliklarga yo‘l qo‘ymasligi, hamkorlik uslublarini qo‘llashi, talaba shaxsini hurmat qilishi kerak.⁸

O‘qituvchi faoliyatining samarasi , o‘zining mashg‘ulotida ya’ni, keys-stadi texnologiyasidan qo‘lashda birqator tamoyillardan foydalanishda ko‘rinadi.

1. Didaktik manbalarning rang-barangligi va ilmiylik tamoyili, bu tamoyil o‘qituvchining didaktik jarayonlardan xabardor bo‘lishni, uning uslub-vositalarni bilishni, ulardan o‘quv jarayonida to‘g‘ri foydalanishni nazarda tutadi.

2. Hamkorlik tamoyili, ta’limni egallash jarayonida talabalar bilan birgalikda faoliyat qilish, vaziyatni jamoa bilan tahlil qilish orqali belgilanadi.

3. O‘qituvchining pedagogik yangiliklardan xabardor bo‘lishi, ham-kasblari bilan tajribalar almashishi, talabalarni maqsadlar sari yo‘naltira olishida katta ahamiyatga ega.

4. Ijodiyot tamoyili, keys-stadi texnologiyasi ijodiy, yangicha fikrlashni talab qiladi. Keys tuzishdagi eng zarur faoliyat ta’lim jarayonini loyhalashtirish, uni o‘qitish texnologiyalarda mustahkamlash, talabalarni ijodiy fikrlashga yo‘naltirishdan iborat.

5. Pragmatik tamoyil, u yoki bu keysni imkoniyatlarini aniq ifodalashga qaratib mo‘jallantiruvchi tamoyil hisoblanib talabalarda tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Keys-stadi uslubidan foydalanishda o‘qituvchini faoliyati ikkita fazani (davrni) o‘z ichiga oladi.

Birinchi faza (davr) keysni tahlili uchun kerak bo‘lgan savollarini tuzish o‘qituvchining auditoriyadan tashqari ijodiy faoliyatni ifodalaydi, u jarayonda o‘qituvchi jarayoni loyhalovchisi rollini bajaradi.⁹ U oldindan jarayoni tashkil qilish uchun tayyorlanadi, mashg‘ulotni o‘tkazish uchun kerak bo‘lgan ko‘rgazmali, texnik vositalar bilan o‘quv xonasini qurollantiradi. Jarayoni tashkil qilish uchun zarur bo‘lgan barcha narsalarni oldindan tayyorlash bilan

---

⁸Saydahmedov N “Yangi pedagogik texnologiyalar mohiyati va zamonaviy loyihasi” T., “Ta’lim markazi”, 1999 y, 96 b.

⁹ Долгоруков А. “Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения”- М., “Владос”, 2008 й, 22 б

shugʻullanadi.

Ikkinchi faza (davr) oʻzida keysni tahlil qilish davomida oʻqituvchini auditoriyadagi faoliyatni nazarda tutadi, bu yerda oʻqituvchi kirish va yakunlash soʻzlari bilan chiqadi, munozara yoki taqdimotni tashkil qiladi, auditoriyada ishchanlik kayfiyatini uygʻotadi va bu holatni jarayon oxirigacha saqlashga harakat qiladi, talabalarning bilim va qobiliyatlardan kelib chiqib ularni baholaydi.

Keysni tahlilida samarali yoʻllarini axtarishda koʻproq aniq maʼlumotlarga eʼtibor berish kerak. Mashgʻulotlarni boshlanishi (munozara yoki taqdimot namoyishi) bu aniq bir jarayon boʻlib, bunda vaziyatni toʻliq holda oʻqituvchi qoʻllida boʻladi. Keys tahlilida talabaning umumiy vaziyatga, qiziqishi, koʻtarinkilik bilan yondashishi, jarayonga yoʻnalishi asosiy oʻrini egallaydi.

Oʻquv maqsadlari samarali bajarilishi uchun tahlil jarayonida har tomonlanma tayyorlangan boʻlishi kerak, bu jarayon tizimlashgan, vaqt boʻyicha reglametlashgan va nazorat qilingan boʻlishi kerak.

Munozara asosan oʻqituvchi tomonidan ragʻbatlantiruvchi savollarni qoʻyishdan boshlanadi. Savollar oldidan tayyorlangan boʻlishi kerak. Oʻqituvchi qoʻyilgan savollarga auditoriyani reaksiyasini seza bilishga harakat qilishi kerak, bu jarayonda taʼlim maqsadlariga erishishga yoʻnaltirishni nazarda tutiladi.

Keys-stadi texnologiyasini tashkil qilishda oʻqituvchi quyidagi vazifalarni bajaradi.

1. Mashgʻulot boshlanishida talabalarga “Keys-stadi” texnologiyasining mohiyati, taʼlimiy imkoniyatlari va kutilayotgan natijalari haqida batafsil tushuntiradi. Buning natijasida talabalar mashgʻulotda ongli va faol qatnashadilar, oʻzlarining kasbiy rivojlanishlariga befarq qolmaydilar.

2. Kichik jamoalarga oʻrgatish uchun turlicha yoki bir xil mazmunga ega boʻlgan vaziyatlarning yozma matnlari tarqatiladi. Lekin ushbu vaziyatlarni bitta umumiy mavzu birlashtiradi.

3. Vaziyatlar bayon qilingan matnlar turli grammatik xatoliklardan, mantiqiy chalkashliklardan holi boʻlishiga va voqea-hodisalar rivoji aniq ifodalanishiga eʼtibor qaratadi. Aks holda talabalar xato xulosalar chiqarishlari mumkin.

4. Tahlil qilinishi kutilayotgan vaziyatlar bevosita talabalarning bo'lg'usi mehnat faoliyati mazmuni bilan bo'g'liq bo'lishi kerak.

5. Talabalarga vaziyatlar tahlili bo'yicha topshiriqlar aniq beriladi. Shuningdek, vaziyat tahlilida nimalarga e'tibor qaratilishi lozimligi aytiladi. Bu esa vaziyatdgi asosiy muammoni aniqlash imkonini beradi.

6. Talabalar tahliliy faoliyatini to'g'ri tashkil qilish uchun ularga yo'naltiruvchi savollar bilan murojaat qilinadi.

7. Har bir talabaning mashg'ulotda faol qatnashishi e'tiborga olinadi, ular faoliyati kuzatib boriladi.

8. Zarur paytlarda talabalar o'qituvchidan maslahat olishlari mumkin. Lekin oxirgi xulosalarni talabalarning o'zlari chiqarishlari shart.¹⁰

---

¹⁰ Farberman L.B, Musina R.G, Jumaboeva F.A. "Oliy o'quv yurtlarida o'qitishning zamonaviy usullari"- T., "O'qituvchi", 2002 y, 228 b.

Ikkinchi bobga oid xulosa.

Keys-stadi texnologiyasi dars jarayonini, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangicha ruh bag'ishlovchi ta'lim texnologiyalardandir. O'quv jarayonida qo'llaniluvchi barcha texnologiyalar kabi keys –stadi texnologiyasi ham o'ziga xos ta'limiy imkoniyatlariga ega. Shuningdek keys-stadi texnologiyasini qo'llashda o'qituvchining o'rni va ahamiyati muhim ahamiyat kasb etadi. Dissertatsiya ishining II bobida yuqorida muhim vazifalar keng ochib berilgan.

II-bobning, ikkinchi rejasida texnologiyani qo'llashda o'qituvchining ahamiyati, jarayonni tashkil qilishda uning vazifalari, talabalarni bahollash jarayoni haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Keys-stadi texnologiyasini qo'llashda o'qituvchi vazifasi uning jarayoni odilona to'g'ri boshqara bilishi bilan baholanadi. Ya'ni o'qituvchi jarayoni tashkil qilishi, mavzuga xos va mos vaziyatni tuza olishi va talabalar faoliyati boshqara olishi lozim.

Keys-stadi texnologiyasida bahollash jarayonida barcha baholash tizimlaridan foydalanish mumkin. Bahollash jarayoniga talabalarning jamoa bilan birlasha olishi, ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari, vaziyatga mos yechimlarni topishlari alohida e'tiborga olinadi.

III-BOB. HARBIY TA'LIM JARAYONIDA KEYS-STADI TEKNOLOGIYASINI QO'LLASH.

3.1. Harbiy ta'lim fanlarni o'qitishda keys-stadi texnologiyasini qo'llash xususiyatlari.

Bugungi kunda ta'lim tizimini tubdan isloh, zamon talablarga mos mashg'ulotlar jarayonlarini tshkil qilish ta'lim tizimi oldida turgan ustuvor masalardan biridir. Jamiyatimizning ravnaqini va kelajagini belgilab beruvchi bu ta'lim tizimidir.

Mamlakatimizda voyaga yetib kelayotgan har bir yosh avlodni ham ma'nan ham jismonan sog'lom barkamol qilib kamol toptirish bizning asosiy ustuvor vazifalarimizdan biridir.

Respublika Oliy Majlisining 9-sesiyasida qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ta'lim sohasini tubdan yangilashga, zamon talablariga mos rivojlantirishga qaratilgandir. Bu dasturni tarkibiy qismi sifatida ta'limning yangicha modeli yaratildi.

Hukumatimiz tomonidan ilmiy asoslab berilgan ta'lim-tarbiya modelini amaliyotga tadbiq etish o'quv jarayonini texnologiyalash bilan uzviy bog'liqdir.

Ushbu dastur mazmunida barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tarbiyalab voyaga yetkazish jarayonining mohiyati to'laqonli ochib berilgandir. Malakali kadrlar tayyorlash jarayonining har bir bosqichi o'zida ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, uni yuqori bosqichlarga ko'tarish, shu bilan birga jahon ta'limi darajasiga yetkazish borasida muayyan vazifalarni amalga oshirishi lozim.

Chunonchi, mazkur jarayonning birinchi bosqichi (1997-2001 yillar)da "...o'quv-uslubiy majmualarning hamda ta'lim jarayoni didaktik va axborot ta'minotining yangi avlodini ishlab chiqish va joriy etish", ikkinchi bosqich(2001-2005 yillar)da "...ta'lim muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlashni davom ettirish, o'quv-tarbiya jarayonini yuqori sifatli o'quv adabiyotlarni va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash" hamda uchinchi bosqich (2005 va undan keyingi yillar) da "...ta'lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarini yanada mustahkamlash o'quv-tarbiya jarayonini

yangi o‘quv uslubiy majmualar, ilg‘or pedagogik texnologiyalar bilan to‘liq ta‘minlash” kabi dolzarb vazifalar ijobiy hal etilmog‘i lozim.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida, ko‘p marotaba ilg‘or pedagogik texnologiyalarni o‘rganib, ularni o‘quv muassasalarimizga olib kirish zarurligi uqtirilgan, shu sababli ham hozirda ta‘lim tizimida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanib o‘quv jarayonlarda tashkil qilish yuzasidan amaliy harakatlar olib borilmoqda .

Bu yerda, nima uchun bugungi kunda pedagogik texnologiyalarni ilmiy nazariy asosini yaratish va amaliyotga tadbiq etish zaruriyati tug‘ildi degan savol paydo bo‘lishi mumkin. Jamiyatimizga qanchadan qancha bilimli kadrlarni va yuqori malakali olimlarni yetishtirib kelgan o‘qitish uslublari mavjudku, ularning eskirib, talabga javob bermay qolgan va mafkuralashtirilgan joylarni o‘zgartirib, milliy tus berib, foydalanaversa bo‘lmaydimi?- degan mulohazalar ham yo‘q emas. O‘zbekistonning shu kundagi pedagogik jamoatchilikning aksariyati, aynan mana shu yo‘ldan bormoqda. Bu yo‘l ilojsizlikdan izlab topilgan bo‘lib, qisqa muddat xizmat qilishi mumkin. Mustaqillikni qo‘lga kiritgan va buyuk kelajak sari intilayotgan jamiyatga bu yo‘l uzoq xizmat qila olmaydi. Chunki:

Birinchidan: ma‘lum sabablarga ko‘ra jahon hamjamiyati taraqqiyotdan ortda qolib ketgan jamiyatimiz, taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan o‘rin olishi uchun, aholi ta‘lim olishini jadallashtirish va samaradorligini oshirish maqsadida eng ilg‘or pedagogik tadbirlaridan foydalanish zarurligi:

Ikkinchidan: an‘anaviy o‘qitish tizimi yozma va og‘zaki so‘zlarga tayanib ish ko‘rishi tufayli “Axborotli o‘qitish” sifatida tavsiflanib, o‘qituvchi faoliyati birgina o‘quv jarayonining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib qolganligi;

Uchinchidan: Fan-texnika taraqqiyotininig o‘rta rivojlanganligi natijasida axborotlarning keskin ko‘payib borayotganligi va ularni yoshlarga bildirish uchun vaqtning chegaralanganligi;

To‘rtinchidan: kishilik jamiyati o‘z taraqqiyotining shu kundagi bosqichida nazariy va empirik bilimlarga asoslangan tafakkurdan tobora foydali natijaga ega

bo'lgan, aniq yakunga asoslangan texnik tafakkurga o'tib borayotganligi;

Beshinchidan: yoshlarni hayotga mukammal tayyorlash talabi ularga eng ilg'or bilim berish usuli hisoblangan ob'ektiv borliqqa yondoshuv tamoyilidan foydalanishni talab qilishidir.

Pedagogik texnologiya fani yuqorida sanab o'tilgan 5 ta sababiy shartlarning barcha talablariga javob beradigan ta'limiy tadbirdir.

Bugungi kunda ta'lim mussasalarida xususan Harbiy ta'lim fakultetida pedagogik fanlar tarkibiga kiruvchi bir qator fanlar o'quv dasturiga kiritilgan. Biz bilamizki harbiy ta'lim fakultetida "Chaqiriqqacha harbiy ta'lim" yo'nalishi asosida harbiy ta'lim o'qituvchisi va Qurolli Kuchlar safiga zaxiradagi ofitser mutaxassislar tayyorlanadi, ularning o'quv rejasining asosiy qismini pedagogik fanlar tashkil qiladi. Jumladan, harbiy ta'lim o'qituvchilari kelgusida ta'lim jarayoning bo'g'ini hisoblangan o'rta maxsus ta'lim jarayonida faoliyat olib boradilar, ushbu bosqichda yosh avlodning barkamol, jamiyatda munosib o'rin topishida muhim omil hisoblanadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida harbiy ta'limni tashkil qilishda pedagogik kadrlarni tayyorlashga alohida e'tibor berilmoqda. Harbiy ta'lim o'qituvchisi oldiga qo'yilgan vazifalardan ham buni yaqol ko'rishimiz mumkin. Harbiy ta'lim o'qituvchisi har tomonlama barkamol, chuqur bilimli, dunyoqarashi keng, oldindan kelajak avlod istiqbolini ko'ra oladigan, o'quv jarayoniga yangiliklar yaratadigan, o'z kasbining fidoyisi bo'lishi kerak. Shundagina u kasbi oldidagi burchini ado qilgan hisoblanadi. Ta'lim muassalarida ta'lim olayotgan mutaxassislarni kasb burchlarini qalban his qiladigan kadr sifatida tarbiyalash tezkorlik bilan yangiliklar kirib kelayotgan ta'lim sohamiz uchun muhimdir.

Ta'lim mussasalarida chaqiriqqacha boshlang'ich tayyorgarlik fani o'quv dasturiga kiritilgan fanlarni o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'lim mazmuni yanada boyitadi va bo'lajak mutaxassislarni innovatsion faoliyat bilan tanishtiradi, o'rgatadi. Ayniqsa harbiy ta'lim fakultetlarida o'qitilayotgan harbiy ta'lim fanlarni o'qitishda innovatsion texnologiyalar tarkibiga kiruvchi keys-stadi texnologiyasidan foydalanib o'quv

jarayoni tashkil qilish, bo'lajak mutaxassisga amaliy faoliyatni oldindan tahlil qilish imkoniyatini beradi, uni shu faoliyat ishtirokchisiga aylantiradi, xulosalarni o'zining nuqtai-nazarlari asosida qabul qilishga o'rgatadi. Ta'lim oluvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llashiga ko'maklashuvchi bu texnologiya ta'lim samaradorligini oshiradi.

Keys-stadi texnologiyani qo'llashdan oldin pedagogik fanlar tarkibiga kiruvchi "Pedagogika", "Harbiy pedagogika", "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fanini o'qitish metodikasi", "Harbiy ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalari" kabi fanlarni oldiga qo'yilgan maqsad vazifalarni chuqur o'rganish, tahlil qilish lozim. Har bir fanga texnologiyani joriy qilishdan oldin fanning dastur talablarini, ta'lim oluvchilar egallashi lozim bo'lgan malaka, va ko'nikmalarni chuqur tahlil qilgan holda amaliy jarayonda qo'llash o'rinlidir. Har bir fan o'z oldiga ma'lum bir maqsad va vazifalarni qo'ygan holda o'quv rejasidan o'rin oladi. Shundagina keys-stadi texnologiyasi oldindan ko'zlagan maqsad va vazifalarinilarini to'liq bajara oladi.

Pedagogika fanni harbiy ta'lim fakultetlarida oq'itiladigan fanlarning asosi hisoblanadi, bu fan orqali har bir bo'lajak pedagog mutaxassis nazariy, amaliy bilimlar bilan qurollanadi, kasbiy mahoratga ega bo'lib yetuk kadr sifatida shakllanadi. Jamiyatimizda yashayotgan har bir shaxsning har tomonlama kamol topishida bu fanning o'rni benihoya kattadir.

Pedagogika fanni o'rganish natijasida o'quvchilar quyidagi ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak:

- pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;
- pedagogik tushuncha va hodisalarning muhim belgilarini ajratib olish;
- o'qituvchining mashg'ulotlari, talabalar faoliyatini kuzatish, yozib borish va tahlil qilish;
- ta'limning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi xususiyatlarini aniqlay olish va amalga oshirish;
- o'qituvchilar ilg'or ish tajribalarini o'rganish va umumlashtirish;
- o'quvchilar bilimni nazorat qilish, baholayotganda ichki va tashqi jihatdan

izohlash;

- ayrim guruhlarda o‘quvchilarning o‘zaro ijobiy aloqalarini shakllantirish;
- ta’lim mussasasi ish hujjatlarini yuritish.

Shuningdek pedagogika fanni o‘rganish natijasida o‘quvchilar quyidagi bilimlarga ham ega bo‘lishlari kerak:

- O‘zbekiston Respublikasi ta’lim tizimi;
- barkamol shaxsni tarbiyalash yo‘llari;
- ta’lim jarayoni mohiyati va mazmuni;
- ta’limni tashkil etish metod va yo‘llari;
- dastur mazmunidan mashg‘ulot uchun zarur bo‘lgan qismni ajrata bilish va mashg‘ulot uchun ishlanma tuzish.

Yuqorida keltirib o‘tilgan bilim ko‘nikma, malakalarni talabalarda rivojlantirish pedagogika fanni oldida turgan muhim maqsad va vazifalardandir. Bu jarayoni tashkil qilishda o‘qituvchi va talaba faoliyatidagi hamkorlik katta ahamiyat kasb etadi.

Ma’lumki, inson barkamolligi ko‘proq uning ma’naviy dunyosiga qarab belgilanadi. Jamiyatda yuksak ma’naviy fazilatlarni kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yoshlarni boy madaniy merosimizga, tarixiy an’analarimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, vatanga muhabbat, istiqloq g‘oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalash yurtimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning hal qiluvchi omilidir. Guruhdan tashqari tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo‘nalishlarini topib joriy etishga bog‘liq. “Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi” fani tarbiyaviy ishlarning davr talabiga javob bera oladigan eng ilg‘or usullarini izlab topish, bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy professional xususiyatlarini shakllantirishda muhim o‘rin egallaydi. Shuning uchun ham bu fan pedagogik fanlar tarkibida o‘quv jarayonlariga kiritilgan.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi o‘quv fanni o‘rganish natijasida talabalar quyidagi ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari kerak:

- ma’naviy – ma’rifiy yo‘nalishdagi adabiyotlarni tahlil qilish;

- tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda asosiy omillarni ajratish;
- o‘qituvchilar ilg‘or tajribalarini o‘rganish va umumlashtirish;
- talabalar jamoasi bilan ishlash;

Fanni o‘rganish natijasida talabalar quyidagi bilimlarga ega bo‘lishlari kerak:

- ta’lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarning asosiy mazmuni va vazifalari;
- tarbiyaviy ishlarning milliy va nazariy asoslari;
- ota-onalar va jamoatchilik bilan ishlash shakllari.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi fani talabani bevosita amaliy faoliyatga undaydi, ularga tadbiq qilib ko‘rish, bajarish imkonini beradi. Bir so‘z bilan aytganda talabani ta’lim- tarbiya jarayoning tashkilotchisiga aylantiradi.

“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da yosh avlodni milliy istiqloq mafkurasi ruhida tarbiyalash, dasturlar, darsliklar, o‘quv- metodik qo‘llanmalarni milliy ta’lim-tarbiya asosida qurish yo‘l-yo‘riqlari ko‘rsatilgan¹¹.

Mustaqil O‘zbekiston taraqqiyotida o‘z kuchi, imkoniyatlariga tayanadigan, atrofida sodir bo‘layotgan voqea-hodisalarga mustaqil munosabat bilan yondashadigan, ayni zamonda, o‘z manfaatlarini, mamlakat va xalq manfaatlarini bilan uyg‘un holda quradigan, erkin, har jihatdan barkamol sog‘lom avlodning tarbiyalanishi asosiy o‘rinni egallaydi.

Bu fanni o‘qitishning maqsadi yoshlarda ta’lim-tarbiya ishlarini tashkil etishda, guruhlarda talabalarning imkoniyati, qobiliyati, bilimini hisobga olish va shakllantirish, talabalarning bo‘sh vaqtini to‘g‘ri va samarali o‘tkazish yo‘llarini o‘rgatishdan, turli tadbirlar va mashg‘ulotlar tashkil qilish hamda o‘tkazishni o‘rgatishdan iborat.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi fanini o‘rganish jarayonida talabalar quyidagi ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari kerak:

- bo‘lajak mutaxassislar O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida” gi Qonunini bilish;

---

¹¹ Farberman B. “Ilg‘or pedagogik texnologiyalar” -T., “O‘qituvchi”, 2001y, 217 b.

- yoshlarni har jihatdan yetuk, barkamol qilib tarbiyalash, ijtimoiy hayotga tayyorlash;
- o‘quvchilarning qobiliyati, bilim darajasini hisobga olish, bo‘sh vaqtlarini to‘g‘ri tashkil qilish kabilarni bilish.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda harbiy vatanparvarlik tarbiyasi o‘quv fanini o‘rganish natijasida o‘quvchilar quyidagi bilim va qmalakalarga ham ega bo‘lishlari kerak:

- barkamol shaxs modulini tasavvur etish, uning ma’naviyatidagi zaruriy sifatlarni shakllantirish shakl va yo‘llarini izlashlari;
- tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishning nazariy va amaliy asoslarini egallashlari;
- tarbiyaviy tadbirlarning sifat va samaradorligini oshirishda yangicha ishlash metodi va shakllaridan foydalanish san’atiga ega bo‘lishlari.

Ta’lim oluvchilar yuqorida ko‘rsatilgan bilim, ko‘nikma, malakalarni o‘zida shakllantira olsa fanni chuqur egalagan hisoblanadilar. “Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi” o‘quv fanning oldida turgan asosiy maqsad va vazifalar ham asosan shundan iboratdir.

Biz yuqorida pedagogik fanlar tarkibiga kiruvchi ba’zi harbiy fanlar fanlar haqida zarur ma’lumotlarni keltirdik, bu o‘quv fanlari talabalarni maxsus bilimlar bilan qurollantiradi, ularni amaliy faoliyatga tayyorlaydi. Shu o‘rinda aytish keraki, talaba ijtimoiy hayotning teng a’zosi, jamiyatda sodir bo‘layotgan barcha jarayonlarning ishtirokchisidir, demak unga o‘quv fanlardan tashqari ijtimoiy muhit ham ta’lim- tarbiya beradi, bu vazifalarni bajarishda pedagogika fanlar tarkibiga kiruvchi o‘quv fanlarining ahamiyati kattadir.

Bugun jamiyatimizga ko‘proq tashabbuskor, innovatsion faoliyat bilan shug‘ullana oladigan yoshlar kerak, ular jamiyat hayotidagi voqea-hodisalarning kuzatuvchisi emas ishtirokchisiga aylana olishlari shart va zarurdir.

3.2. Harbiy ta'lim fanlarini o'qitish jarayonida keys stadi texnologiyasini qo'llash bo'yicha tajriba–sinov ishlari.

Dissertatsiya ishining maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda Harbiy ta'lim fakultetida tajriba-sinov ishlari amalga oshirildi. Pedagogik eksperiment o'tkazish tartibi aniqlandi. Eksperimentni o'tkazish bo'yicha reja tuzildi, tadqiqot izchilligi, vaqti, joyi belgilandi, tushunchalar tizimi ishlab chiqildi. Pedagogik eksperiment o'tkazishdan maqsad tadqiqot ishida ilgari surilgan ilmiy farazning amaliy asosli ekanligini tekshirib ko'rishdan iborat edi.

Eksperiment davomida quyidagi vazifalar amalga oshirildi. Eksperimentni ilmiy va amaliy asosli o'tkazish maqsadida tadqiqot mavzusi bo'yicha ilmiy, uslubiy adabiyotlar, o'quv qo'llanmalari, monografiyalar o'rganib chiqildi.

Harbiy ta'lim fakultetida "Harbiy Vatanparvarlik tarbiyasi" "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fanini o'qitish metodikasi" va "Harbiy pedagogika" kabi fanlarning o'qitilishi va didaktik jarayonda qo'llaniladigan uslub va vositalari, ta'limning tashkiliy shakllari, faoliyatga pedagogik texnologiyalarning tadbiq qilinish xususiyatlari o'rganildi va shu fanlar yuzasidan keys-stadi texnologiyasi qo'llanilgan holda dars ishlamanlari tuzildi. Yuqoridagi fanlar o'quv dasturi, ishi dasturlardan kelib chiqqan holda, fan o'qituvchilar bilan birgalikda o'quv mashg'ulotlari o'tkazildi.

Keys-stadi texnologiyasini qo'llashdan oldin talabalarning boshlang'inch bilimlari fanlar yuzasidan tuzilgan savollar va test sinovlari orqali tekshirildi. To'plangan material umumlashtirildi, kamchiliklar qayd qilindi. Harbiy ta'lim fakultetida harbiy ta'lim fanlarni o'qitishda keys-stadi texnologiyasini samarali joriy qilish bo'yicha muayan nazariy va amaliy ishlar, ushbu texnologiyalarga asoslangan dars ishlanmalari va uslubiy ko'rsatmalar tayyorlandi.

Eksperimentning ob'ektlari sifatida Harbiy ta'lim fakultetining II-kurs "201" guruhi belgilandi. Sinaluvchilar ikki guruhga ajratildi shu kursning "202" guruhi nazorat guruhi maqomini va eksperimental guruh maqomini oldi.

Eksperiment jarayonida sinaluvchilar soni va tajribalar miqdori aniq belgilab olindi. Har ikki guruhda o'quvchilar soni teng miqdorni tashkil qildi. Eksperimnt

guruhlarda respondentlar soni 26 kishini va nazorat guruhlarida sinalluvchilar soni 27 kishini tashkil qildi. Jami eksperimentda qatnashuvchilar soni 53 kishini tashkil qildi. Eksperiment o'tkazish uchun qulay shart-sharoitlar yaratildi. Tajriba ishlari olib borildi. Eksperimentning borishi va natijalarini qayd qilish uchun usullar ishlab chiqildi. Eksperimental guruhda biz taklif qilgan dars ishlanmalari, dars rejalari va uslubiy tavsiyalar asosida ish olib borildi. Nazorat guruhlarida esa ta'lim-tarbiya an'anaviy pedagogik jarayonlarda oid borildi.

Eksperimentning nazariy-qidiruv bosqichida tadqiqot mavzusi bo'yicha mashg'ulotlar kuzatildi, tahlil qilindi. "Harbiy Vatanparvarlik tarbiyasi" "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fanini o'qitish metodikasi" va "Harbiy pedagogika" fanlaridan amaliy mashg'ulotlarni o'tkazishda keys-stadi texnologiyasi qo'llanildi va tahlil qilindi.

Bu jarayon 2017-yil noyabr-dekabr oylarida amalga oshirildi. Yuqorida nomlari ko'rsatilgan o'qituvchilarning faoliyati, darslarga tayyorgarlik ko'rishi, darslarni rejalashtirishi, amalga oshirish jihatlari, o'quvchilarning faolligi, shuningdek, darslarida tadqiqotlar texnologiyasi mezonlarining aks etishi, pedagogik faoliyatni loyihalash, o'quvchilarni faollashtirish usullari tahlil qilindi.

Faoliyatni o'rganish davomida bir qator muammolar aniqlandi:

1. Harbiy ta'lim fanlarni o'qitishda asosan reproduktiv o'qitish uslublaridan foydalanilmoqda.
2. Harbiy ta'lim fanlarni o'qitish bo'yicha mashg'ulotlarning texnologik xaritasini yaratishda umumiylikka yo'l qo'yilmoqda.
3. Aksariyat o'qituvchilarning pedagogik fanlar bo'yicha mashg'ulotlarda "Klasterlar", "Venn diagrammasi" "BBB" ta'lim vositalari ko'proq foydalanishlari va bunda texnologik jarayon to'liq amalga oshirilmayotgani ma'lum bo'ldi.
4. Harbiy ta'lim fanlari bo'yicha mashg'ulotlarda keys-stadi texnologiyasidan umuman foydalanilmaydi va bu borada o'qituvchilar talabalarning malakalari to'liq shakllangan emas.

Bu esa o'z navbatida harbiy ta'lim fanlarni o'qitishda keys-stadi texnologiyasini qo'llash bo'yicha amaliy izlanishlar yetarli darajada olib borilmaganligi, zarur

ko'rsatmalar ishlab chiqilmaganligi va bu borada seminar-treninglar tashkil qilinmaganligi bilan izohlanadi.

Eksperimentning umumlashtiruvchi ikkinchi bosqichida nazorat va eksperimental guruhlarda harbiy ta'lim fanlarni o'qitishda biz tomonimizdan taklif qilingan dars ishlanmalari va ularni faoliyatda qo'llash bo'yicha uslubiy tavsiyalar asosida ish olib borildi.

Harbiy ta'lim fanidan keys-stadi texnologiyasi qo'llashda tanlangan fanlar negizida tanlangan mavzulari asos qilib olindi.

Tanlangan mavzular asosida dars ishlanmalari tuzildi. "Harbiy vatanparvarlik" mavzusida tashkil qilingan o'quv jarayonida "Keys –stadi" texnologiyasi qo'llanildi. Samarali natijalarga erishish maqsadida talabalarning mashg'ulot oldi faoliyati tashkil qilinadi. Talabalar manbalarni o'rganish, suhbat, kuzatish, interviyu, anketa so'rovnomalar kabi ilmiy-pedagogik tadqiqot uslublaridan samarali foydalangan holda ilmiy-nazariy hamda amaliy manbalarni, talabalarning ilg'or ish tajribalarini o'rganadilar, ota-onalar, muassasa o'qituvchilari, talabalar o'rtasida so'rovnomalar o'tkazadilar, natijalarni tahlil qiladilar va vaziyatning yechimi bo'yicha qaror qabul qiladilar. Talabalar Prezidentimiz I.A. Karimovning "Kelajak bugundan boshlanadi. Hozir tarbiya masalasiga e'tibor berilmasa, kelajak boy beriladi..." degan fikrlarini chuqur tahlil qildilar.

Harbiy ta'lim fanni o'qitishda keys –stadi texnologiyasini qo'llashning asosiy maqsadi: Talabalar jamosida sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirish, ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, shaxsning o'sishi, shakllanishi va tarbiyasida zarur bo'lgan omillarni tahlil qilish, tarbiyaning o'ziga xos usullarini o'rgatishdan iboratdir. Keys-stadi texnologiyasini qo'llash orqali talabalarda quydagi bilim, ko'nikma, malakalar rivojlanadi.

O'quv faoliyatidan kutilayotgan natijalar

1. Talabalar kasbiy jarayonda sodir bo'lishi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olish bo'yicha eng to'g'ri va ta'sirchan qarorlarni qabul qilishni o'rganadilar.

2. Talabalarning kasbiy jarayonda sodir bo'lgan muammolarini har tomonlama chuqur o'rganish, asosli xulosalar qilish malakalari rivojlanadi.

3. Ularda muammoni hal qilishga ilmiy yondashish ko'nikmalari shakllanadi.

4. Talabalar turli manbalar ustida mustaqil tahliliy faoliyatlarni tashkil qilishni o'rganadilar. Manbalar tahlili davomida o'zlarining shaxsiy fikr va xulosalarini shakllantiradilar.

5. Muammoni keng qamrovda, unga ta'sir qiluvchi barcha omillarini e'tiborga olib, atroflicha o'rganish lozimligini bilib oladilar.

6. Talabalarning sodir bo'lgan vaziyat oqibatlarini bartaraf qilish bo'yicha malakalari tarkib topadi.

7. Talabalarning hamkorlikda sermahsul faoliyat yuritish malakalari, istiqbolli natijalar yo'lida aqliy-intellektual imkoniyatlarini birlashtirish, mas'uliyatlilik, ijtimoiy faollik, muloqatchanlik, moslashuvchanlik, pedagogik mas'uliyat kabi sifatleri tarbiyalanadi.

8. Talabalar keng mantiqiy fikrlashni o'rganadilar, ularning dunyoqarashi kengayadi, kasbiy axloq meyorlari to'g'risidagi tushunchalari tarkib topadi, bo'lg'usi kasbiy faoliyatlarni to'g'ri tashkil qilishni o'rganadilar.

Ushbu keysni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun talabalar quydagi bilim ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim:

Talaba bilishi kerak: o'quvchilar jamoasi, jamoa ichida ishni tashkil qilish, o'qituvchining pedagogik muloqat uslublari, guruh rahbarining ish uslublari, ota-onalar bilan hamkorlik uslublari.

Talaba amalga oshirish kerak: mavzuni mustaqil o'rganadi, muammoning mohiyatini aniq tushunib oladi, uning kasbiy, ijtimoiy, ma'naviy ahamiyatlilik jihatlarini belgilab oladi, o'z shaxsiy tanqidiy fikrlarga ega bo'lib, mantiqiy xulosalar qilishi, ilmiy-nazariy hamda amaliy manbalar ustida mustaqil ishlashi va natijalarini umumlashtirishi lozim.

Talaba ega bo'lmog'i kerak: muloqatchanlik, hamkorlikda ijodiy ishlash, mustaqil tadqiqot vazifalarni bajarish, hisobat, prezentasiyalarni tayyorlash

ko'nikmalariga ega bo'lmog'i kerak.

Turi va manbalaridan kelib chiqqan holda keysning tavsifnomasi: Keys ta'lim-tarbiya beruvchi keys turiga kiradi, keysning asosiy manbasi pedagoglarning ish tajribasi davomida yuz bergan muammolar. Keysning asosiy ob'ekti shaxsga yo'naltirilgan. Bu syujetli, prognostik, ko'p sub'ektli keys bo'lib, muammoli vaziyat asosida tuzilgan. Keys jamoa orqali munozarani tashkil qilishga mo'ljallangan bo'lib, didaktik maqsadlarga ko'ra mavzu bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma, malakalarni mustahkamlash, ularni amaliy faoliyatga yo'naltirishni nazarda tutadi.

Ushbu keysdan pedagogika fani bo'yicha amaliy va mustaqil ta'lim mashg'ulotlarida foydalanish mumkin.

Dars jarayonida quyidagi muammoli vazifadan foydalanish tavsiya qilinadi. Muammoli vaziyatda shaxsning o'sishi va rivojlanishiga ta'sir qiluvchi turli xil muhitlar ko'rsatilgan. Talabalar vaziyatni yechish orqali shaxs ta'lim-tarbiyasida nimalarga e'tibor berish lozimligini tahlil qiladilar va yakuniy yechimlarni ishlab chiqadilar.

Vaziyat

Guruh rahbari tarbiyasi qiyin talabaning ota-onasi bilan suhbat olib bormoqda.

Talaba ko'p vaqtlarda mashg'ulotga darslarni tayyorlamasdan keladi. Muassasa intizomini mensimaydi. Masalan, mashg'ulot paytida bino oshxonasida yuradi. So'rmasdan mashg'ulotlardan ketib qoladi. Chorak oxirida reyting baholari past chiqiyapti.

Uning otasi fan doktori, professor, rahbar, onasi vrach. Pedagogning gaplariga quyidagicha javob beradi:

-Tushunsangizchi, biz Davlat ishlari bilan juda band odamlarmiz. Mening ishim juda ham mas'uliyatli ish! O'g'lim bilan shug'ullanishga mening hech vaqtim yo'q. Onasining ham ishlari ko'p. Biz mashg'ulotlarga yuborayapmiz. Mashg'ulotlar uchun kerakli narsalarni olib berayapmiz, mashg'ulot vaqtiga sizlar javob berasiz, tarbiyalaysizlar ! Bu sizning vazifangiz emasmi?

Pedagog, oila bilan muassasa hamkorligida ish olib borsagina tarbiya samara berishi mumkinligini uqtirganda, u yana e'tiroz bildirdi:

- Nima ish qilish kerak bo'lsa, oilaga bo'g'liq bo'lgan ishlarning hammasini qilyapman. Uyda kompyuter bor, internetga ulab qo'ydim, kutubxonamiz mavjud, ingliz tili, rus-tillaridagi o'quv kassetalar kolleksiyasi bor.

Ota tarbiyadagi o'z ishtirokiga oid elementlarni uzoq sanadi. Bularni eng asosiy deb hisobladi, ammo o'g'lining xulqi haqidagi sinf rahbari tomonidan bildirilayotgan tashvishli xabarga e'tibor qilmadi.

(“ Pedagogikadan
amaliy mashqlar va masalalar”)

Pedagogika faninida keys-stadi texnologiyasini qo'llashda talabalarni quyidagi uslubiy ko'rsatmalar bilan tanishtirish lozim.

Keys-stadi texnologiyasida vaziyatni hal qilishda, talabalar vaziyatni tashkil qilish bosqichlarini navbatma-navbat bosib o'tishlari lozim va ularga quyidagi ko'rsatmalar beriladi.

1. Keys bilan tanishish:

- a) Keys mazmunini diqqat bilan o'qib chiqing.
- b) Keysni kichik jamoangizda “sabab-oqibat” nuqtai-nazaridan tahlil qiling.

2. Berilgan vaziyat bilan tanishish:

- a) Malumotlarni yana bir diqqat bilan o'qib chiqing.
- b) Vaziyatni keltirib chiqaruvchi omillarni belgilab oling.
- c) Vaziyatda muhim joylarni qalam bilan chizib, alohida ko'rsatib qo'ying.

3. Muammoli vaziyatni tahlil qilish jarayonida ularga quyidagi savollar bilan murojaat qilinadi

1. Vaziyat qachon, qanday holatda sodir bo'ldi?
2. Guruh rahbari harakat motivlarini tahlil qilish?
3. Talaba harakat motivlarini tahlil qiling ?
4. Ota-onaning harakat motivlarini tahlil qiling?
5. Muammoni asosiy keltirib chiqaruvchi sabablar nimada deb hisoblaysiz ?
6. Qanday qilib keskin pedagogik vaziyatni oldini olish mumkin edi ?

7. Voqealarni keying rivojlanishi qanday bo'lishi mumkin ?
8. Vaziyatning yechimini taklif qiling ?
4. Muammoli vaziyatni yechish usul va vositalarni tanlash hamda asoslash uchun talabalar quyidagi vazifalarni bajaradilar.
  - a) Vaziyat yechimini topish maqsadida "Muammoli vaziyat" jadvalini to'ldirish;
  - b) Muammoni yechish uchun barcha holatlarni o'rganing, muqobil variyatlarni tahlil qilish;
  - c) Keys bilan ishlash natijalarini taqdimot yoki yozma axborot shaklida tayyorlash;

"Shaxsning o'sishi, shakllanishi va tarbiyasi " mavzusida o'qitishda keys-stadi texnologiyasini qo'llash talabalarda darsga bo'lgan qiziqish uyg'otadi, ularni ijodiy fikrlashga, qarorlar qabul qilishga, mavzu yuzasidan bilimlarni boyitishga, amaliy jarayonda mustaqil qo'llashga o'rgatadi. Dars ishlanmasi (1- ilovada) keltirigan

"Talabalarining bilim, ko'nikma, malakalarini hisobga olish va baholash tizimi" mavzusida tayyorlangan dars ishlanmasi (2-ilovada) keltirilgan.

Tarbiyaviy ishlar metodikasiga oid fanidan "Muassasa, oila va mahalla hamkorligi" mavzusi asosida keys-stadi texnologiyasini qo'llash.

Rezyume

O'quv jarayonida Keys-stadi"texnologiyasi qo'llaniladi. Talabalar kichik jamoalarda kasbiy jarayonda sodir bo'lgan muammoli vaziyatni tahlil qiladilar, uning kelib chiqish sabablarini o'rganadilar. Talabalar vaziyatning yechimi bo'yicha aniq va asosli xulosalarni kiritadilar va ushbu takliflarni maqbullik jihatlarini muhokamaga qo'yadilar.

Keysning asosiy maqsadi talabalarga muassasa , oila, mahala hamkorligi, tarbiya jarayonida muhim ahamiyatga ega ekanligini vaziyat asosida ko'rsatib berish, shuningdek ta'lim- tarbiya jarayoning to'g'ri tashkil qilinishida, guruh rahbari va ota-onalar hamkorligi zarurligini ko'rsatib berish. Ta'lim- tarbiya jarayoni bir tomonlama olib boriladigan jarayon emasligini, unda ijtimoiy muhitning barcha qatlamlari ishtirok qilsa samara berishini talaba ongiga sindirishdam iborat.

Keys-stadi texnologiyasini qo‘llashda mavzuga tegishli quyidagi muammoli vaziyat qo‘llaniladi.

Vaziyat

Kollej talabalari ota-onalar majlisida o‘qituvchi har qaysi ota-onani o‘z farzandi o‘tiradigan partada o‘tirishini taklif qildi. U har qaysi ota-onaning oldiga o‘z bolasining daftari va buklangan qog‘ozni partaga qo‘yib chiqdi. Buklangan qog‘ozda faqatgina ota-onaga tegishli yozuv bor edi. Masalan:

“Botirda ancha o‘zgarishlar bor, yaxshi o‘qiyapti, biroq matematikadan biroz qiynaliyapti. Shu fandan qo‘shimcha darsga borsin. Iltimos, dushanba kuni soat 13;00 da kelsangiz matematika fani o‘qituvchisi bilan maslahatlashib olasiz”.

“Sardor parishonxotir, hamma narsaga e‘tiborsiz, fanlarni o‘zlashtirishga harakat qilyapti. Suhbatlashish uchun qolishingizni so‘rayman”.

“Komil juda harakatchan, lekin so‘zlab berishda qiynaladi. Fikrlashiga, nutqiga e‘tibor berish kerak”.

“Anvarning o‘qishlari pasayib ketdi, musiqaga qiziqadi, qizlarga qarab faqat qo‘shiq aytadi. Iste‘dodi haqida o‘ylab ko‘rish kerak”.

O‘qituvchi ota-onalarning har biriga farzandlarining xulq-atvori yozilgan qog‘ozlarni berib chiqdi. Sinfidagi ko‘pchilik o‘quvchilarida yuqoridagi kabi ta‘limiy-tarbiyaviy kamchilik bor edi.

(“ Pedagogikadan amaliy mashqlar va masalalar”)

Talabalar vaziyat bilan tanishtirilgandan keyin ularga quyidagi uslubiy ko‘rsatmalar beriladi.

1. Keys bilan tanishish:

- a) Keys mazmunini diqqat bilan o‘qib chiqing.
- b) Keysni kichik jamoangizda “sabab-oqibat” nuqtai-nazaridan tahlil qiling.

2. Berilgan vaziyat bilan tanishish:

- a) Malumotlarni yana bir diqqat bilan o‘qib chiqing.
- b) Vaziyatni keltirib chiqaruvchi omillarni belgilab oling.
- s) Vaziyatda muhim joylarni qalam bilan chizib, alohida ko‘rsatib qo‘ying.

3. Muammoli vaziyatni tahlil qilish:

Talabalar muammoli vaziyatni o'rganish davomida quyidagi savollarga javob topadilar.

1. Guruh rahbariga bildirilayotgan e'tirozlar nima sababdan yuzaga kelgan?
2. Sizningcha guruh rahbarining bu kabi yozuvlariga qanday qaraysiz?
3. O'qituvchi bu usulni nima maqsadda ishlatdi?
4. Bu usulni siz ham pedagogik faolliyatingizda qo'llarmidingiz?
5. Ota-onalar o'rnida nima qilardingiz?
6. O'quvchilarda yuzaga keluvchi muammolarni qanday hal qilsa bo'ladi?
7. Ota-onalar yig'ilishlarining ta'lim –tarbiya tizimida ahamiyati hozirda qanday yo'lga qo'yilmoqda.
8. O'quvchilarda ko'rsatilgan muammolarni qanday hal qilish mumkin
9. Voqealarni keying rivojlanishi qanday bo'lishi mumkin ?

4. Muammoli vaziyatni yechish usul va vositalarni tanlash hamda asoslashda talabalar quyidagi vazifalarni bajaradilar.

- a) Vaziyat yechimini topish maqsadida “Muammoli vaziyat” jadvalini to'ldirish.
- b) Muammoni yechish uchun barcha holatlarni o'rganish va muqobil variyatlarni tahlil qilish.
- c) Keys bilan ishlash natijalarini taqdimot yoki yozma axborot shaklida tayyorlang.

O'quvchilarning har tomonlama ta'lim-tarbiya olishida ota-onalar bilan olib boriladigan hamkorlik ishlari juda muhimdir. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining asosiy maqsad va vazifalaridan biri ham shundadir, ota-onalar bilan o'tkaziladigan yig'ilishlar, individual suhbatlar, turli -hil tadbirlar, ularni maktab bilan bilan bog'lab turadi. Bunda guruh rahbar faoliyati juda muhimdir. Keysda ko'rsatilgan muammoli vaziyat orqali yuqoridagi vazifalar tahlil qilindi.

Dars ishlanmasi (3- ilovada) keltirigan.

Tarbiyaviy ishlar metodikasidan “Sinf jamoasini tashkil qilishva uni tarbiyalash metodikasi” mavzusisi asosida keys-stadi texnologiyasi.

Rezyume

O'quv jarayonida "Keys-stadi" texnologiyasi qo'llaniladi. Talabalar kichik jamoalarda kasbiy jarayonda sodir bo'lgan muammoli vaziyatni tahlil qiladilar, uning kelib chiqish sabablarini o'rganadilar. Talabalar vaziyatning yechimi bo'yicha aniq va asosli xulosalarni kiritadilar va ushbu takliflarni maqbullik jihatlarini muhokamaga qo'yadilar.

Keysning asosiy maqsadi: guruh jamoasini shakllantirishda guruh rahbarining o'ziga xos xususiyatlari, ota-onalar bilan hamkorlik aloqalari, tashkilotchilik qobiliyatlari juda muhimdir, talabalarda bu kabi xislatlarni tarkib toptirish va talabalarga sinf jamoasini tashkil qilish va jamoani tarbiyalash jarayoni haqida ma'lumotlar berish, ularni guruh jamoalarini tashkil qilishga o'rgatish, oldindan yuzaga keladigan vaziyatlarga tayyorlashdan iborat.

Yuqoridagi mavzu asosida quyidagi vaziyat talabalarga taqdim qilinadi.

Vaziyat

6-sinf o'quvchisi kundaligini yo'qotib qo'ydi. Unda ikki nafar fan o'qituvchisining va unga nisbatan sinf rahbarining quydagicha so'zlari bor edi: "Darsda juda yomon o'tirganligi, xulqi uchun yomon baho qo'yildi, o'rtoqlarining dars tinglashiga xalqit berdi. O'qituvchiga gap qaytardi, tartibga chaqirib qo'ying". "Sinf rahbarini va sinf jamoasini hurmat qilmaydi va tan olmaydi. Yaqin o'rtoqlar orasiga sovuqchilik soladi. Chora ko'rishingizni so'rayman!"

1. Vaziyatni baholang:

- a) Sinf rahbari va o'quvchi tomonidan kundaligiga o'sha yozuv yozilgan 6-sinf o'quvchisi nuqtai nazaridan;
- b) O'qituvchilar nuqtai nazaridan;
- d) Sinf rahbari nuqtai nazaridan;
- e) O'quvchi ota-onasi nuqtai nazaridan;

2. Sinf rahbari ota-onalar tomonidan ko'riladigan qanday choralarga umid bog'layapti?

3. O'quvchi kundaligining vazifasi nimada deb bilasiz?

4. O'quvchini jamoani faol a'zosiga aylantirishi uchun nimalar qilish kerak?

5. Sizningcha jamoa o‘zi avvaldan yaxshi tashkil qilinganmi?

(“ Pedagogikadan amaliy mashqlar va masalalar”)

Talabalar vaziyat bilan tanishtirilgandan keyin ularga quyidagi uslubiy ko‘rsatmalar beriladi.

1. Keys bilan tanishish:
  - a) Keys mazmunini diqqat bilan o‘qib chiqing.
  - b) Keysni kichik jamoangizda “sabab-oqibat” nuqtai-nazaridan tahlil qiling.
2. Berilgan vaziyat bilan tanishish:
  - d) Ma‘lumotlarni yana bir diqqat bilan o‘qib chiqing.
  - e) Vaziyatni keltirib chiqaruvchi omillarni belgilab oling.
  - f) Vaziyatda muhim joylarni qalam bilan chizib, alohida ko‘rsatib qo‘ying.
3. Muammoli vaziyatni tahlil qilish davomida talabalar quyidagi savollarga javob topadilar.

1. O‘qituvchilar bildirilayotgan e‘tirozlar nima sababdan yuzaga kelgan?
2. Sizningcha namunaviy o‘quvchi qiyofasi qanday bo‘lishi lozim va siz uni qanday tasavvur qilasiz?
3. Bu tariqa o‘qituvchilarning noroziligini asosli va to‘g‘ri deb bilasizmi? ta’lim me‘yorlariga to‘g‘ri keladimi?

1. Sizningcha nima qilsa o‘quvchilarning xulq-atvori, ozodaligi, muloqat madaniyati ijobiy tomonga o‘zgaradi?

5. Kundalik daftarining vazifasi nimadan iborat

6. Voqeallarni keyingi rivojlanishi qanday bo‘lishi mumkin ?

4. Muammoli vaziyatni yechish usul va vositalarni tanlash hamda asoslashda talabalar quyidagi vazifalarni bajaradilar.

- a) Vaziyat yechimini topish maqsadida “Muammoli vaziyat” jadvalini to‘ldirish.
- b) Muammoni yechish uchun barcha holatlarni o‘rganing, muqobil variyatlarni tahlil qilish.
- c) Keys bilan ishlash natijalarini taqdimot yoki yozma axborot shaklida tayyorlash.

O‘quvchilar jamoasini tashkil qilishda doimo qiyinchiliklar yuzaga keladi,

ularni namunali jamoaga aylantirishda o'qituvchining o'zni benihoya kattadir. Har qanday vaziyatda to'g'ri qarorlarni qabul qila olish, jamoani birlashtira olish, o'ziga xos qadriyatlarni yuzaga keltira olish lozim. Yuqoridagi muammoli vaziyat orqali sinf jamoasi, hamkorlik tushunchalari to'liq tahlil qilinadi.

Dars ishlanmasi (4- ilovada) keltirilgan

Biz yuqorida guruhlarda ta'lim-tarbiya nazariyasi metodikasi, harbiy ta'lim fanlarining o'quv dasturida keltirilgan mavzulari asosida, keys-stadi texnologiyasini qo'llagan holda dars ishlanmalarini keltirib o'tdik. Dars jarayonida keys-stadi texnologiyasidan foydalanish o'quv samaradorligini oshiradi.

Talabalarda ta'limiy faoliyat natijasida shakllangan bilim, ko'nikma va malakalari darajasi quyidagi **mezonlar** asosida aniqlandi:

1. Talabalarda pedagogik fanlar bo'yicha ilmiy-nazariy tushunchalarning shakllanganligi

2. Talabalar tafakkurida vaziyatlarga nisbatan muqobil yechimlar topish ko'nikmalari, mantiqiy fikrlash qobiliyatlari, jamoaviy birdamlik tushunchalari, oldindan kasbiy malakalarining shakllanganligi

3. Talabalarda manbalar ustida mustaqil ishlash, tadqiqotchilik faoliyat ko'nikmalarining shakllanganligi

4. Talabalarda mustaqil fikr va ijodiy-izlanuvchanlik ko'nikmalarining shakllanganligi

Eksperiment bosqichlari	Topshiriqlar	Nazorat guruxlari	Eksperimental guruxlar
Qayd etuvchi eksperiment	I	24%	23%
	II	22%	20%
	III	12%	13%
	IV	7%	6%
Tajriba	I	25%	26%

umumlashtiruvchi	II	24%	28%
eksperiment	III	12%	18%
	IV	6%	19%

Ko‘rinib turibdiki, harbiy ta’lim fanlaridan amaliy mashg‘ulotlarni o‘tkazishda keys-stadi texnologiyasini qo‘llash natijasida talabalarda ta’limiy faoliyatga nisbatan motivatsiya oshdi, ularda mustaqil fikrlash, kasbiy faoliyatda uchraydigan vaziyatlarga nisbatan oldindan yechimlar topish malakalari shakllandi, mustaqil fikr va kreativlik (ijodkorlik) ko‘nikma va malakalari rivojlandi, pedagogik fanlarni o‘qitishda amaliy vaziyatlarni qo‘llash orqali kasbiy mahoratlarini mustahkamlandi va ongli egallashlari uchun muayyan pedagogik-psixologik sharoitlar yaratildi. Olingan natijalarning statistik tahlili shuni ko‘rsatdigi, ta’lim samaradorligi eksperimental guruhlarda nazorat guruhlariga nisbatan 18% oshdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

I. O'zbekiston Respublikasining qonunlari:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni "Barkamol avlod- O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" - T., "Sharq", 1997 yil, 20-29 betlar
2. O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»" to'g'risidagi Qonuni. "Barkamol avlod- O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" -T., "Sharq", 1997 yil, 31-61 betlar
3. O'rta maxsus kasb-hunarta'limining Davlat Ta'lim standartlari. T., 20 b.

II.O'zbekiston Respublikasi Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar

Mahkamasining qarorlari:

4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16-fevraldagi "Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risidagi" 25 sonli qarori J. O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorlari to'plami -T., 2006- №2 -13 10-11b.
5. "2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirishning Davlat umummilliy dasturi" to'g'risidagi Prezident Farmoni "Ta'lim taraqqiyoti"J. 2004, 3 son, 26 b.

III. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning asarlari:

6. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" -T., "Ma'naviyat", 2008 y, 173 b.
7. Karimov I.A. "Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" - T., "O'zbekiston", 1997 y, 62 b.
8. Karimov. I.A. "O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li" -T., "O'zbekiston", 1992y, 78 b.
9. Karimov I.A. "Bizdan ozod va obod Vatan qolsin"-T., "O`zbekiston", 1994y, 299 b.

IV. Darslik va o'quv qo'llanmalar:

10. Asqarova O'. "Pedagogikadan amaliy mashqlar va masalalar" - T., "Istiqlol", 2008, 111b.

11. Azizxo'jayeva N.N. "Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat" –T., "Adabiyot", 2006, 158 b.
12. Azizxo'jayeva N.N. "Педагогические технологии в подготовке учителя" - Т., "Adabiyot", 2010. 210 b.
13. Беспалко В.Р. "Слагаемые педагогической технологии" – М., 1989, 192 b.
14. Bent Flyvbjerg, Norman K, Denzin and Yvonna. S Lincoln, eds, «Case Study» 2011y, 318 b.
15. Bozorov A.Sh, Usmonov H.A, Bo'stonov A.R. ("Yoshlar yetakchilari uchun qo'llanma") 2009, 220 b.
16. Farberman B. "Ilg'or pedagogik texnologiyalar" -T., "O'qituvchi", 2001y, 217 b.
17. Farberman L.B, Musina R.G, Jumaboeva F.A. "Oliy o`quv yurtlarida o`qitishning zamonaviy usullari" - Т., "O'qituvchi", 2002 y, 228 b.
18. Давлетшин М.Г. Davletshin "Модульная технология обучения" -Т., "ТТПУ", 200 b.
19. Декач А.М. "Кейс –метод в обучении органической химии: составление и исполное образование" 2010 й. 145 b.
20. Декач А.М. "Кейс-метод в обучении" Специалист 2010 й №4
21. Долгоруков А. "Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения"- М., "Владос", 2008 й, 22 б
22. Farberman B. "Ilg'or pedagogik texnologiyalar" -T., "O'qituvchi", 2001y, 217 b.
23. Farberman L.B, Musina R.G, Jumaboeva F.A. "Oliy o`quv yurtlarida o`qitishning zamonaviy usullari"- Т., "O'qituvchi", 2002 y, 228 b.
24. Fozilov I, Sul'tonov R, Saidov X. "O'qituvchi ma'naviyatini shakllantirish" -Т., "Sharq", 2000 y, 118 b.
25. GaryThomos. "How todayour Case Study" Thousand Oaks: Sage 1998, 521b.
26. Harvard Business Publishers for educators resurs Garvard keysov 2001, 217b.
27. Ismoilova Sh.Q. "Ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashning shartlar" –Ur., "Urganch", 2011y, 176 b.

28. Ishmuhamedov. R, Abduqodirov.A, Pardayev.A “Tarbiyada innovatsion texnologiyalar”- T., 2010y, 180 b.
29. Komenskiy Ya.A. “Buyuk didaktika” -T., “O’qituvchi” 1975 y, 318 b.
30. Козина И. “Casestudy: некоторые методические проблемы” Рубеж. 1997, 189 b.
31. Mavlonova R.A. “Pedagogika”. - T., “O’qituvchi”, 2000 y, 382 b.
32. Mavlonova R, Voxidova N, Raxmonqulova “Pedagogika nazariyasi va tarixi texnologiyasi” -T., “Fan”, 2010 y, 463 b.
33. Mahmutov M. “Maktabda problemali ta’limni tashkil qilish” - T., “O’qituvchi”, 1981y , 126 b.
34. Madumarov T, Kamoldinov M. “Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari va uni ta’lim –tarbiya jarayonida qo’llash” -T., “Talqin”, 2012 y, 176 b.
35. Omonov N.T. “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat” -T., “Iqtisod-moliya”, 2009 y, 240 b.
36. Raymond. “Case Method Teaching Harvard Business School” 1998, 317 b.
37. Rahmonqulova K.O. “Pedagogika nazariyasi va tarixi”-T., “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” , 2010y, 209 b.
38. Saydahmedov N “Yangi pedagogik texnologiyalar mohiyati va zamonaviy loyihasi” T., “Ta’lim markazi”, 1999 y, 96 b.
39. Saydahmedov N “ Yangi pedagogik texnologiyalar” T., “Moliya”, 2003 y, 170 b.
40. “Tarbiyaviy ishlar metodikasi” -T., “O’qituvchi”, 1991, 376 b.
41. Tolipov O`, M. Usmonboeva. “Pedagogik texnologiya» nazariya va Amaliyoti” - T., “Fan” 2005 y, 206 b.
42. Xodiyev B, Golish L. “Ta’limda innovatsion texnologiyalarni qo’llash” –T., “Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti” 2009 y, 54 b.
43. Xodiyev B, Golish L “Keys-stadi texnologiyasi iqtisodiy oliy o‘quv yurtlarida zamonaviy ta’lim texnologiyalarini qo’llash”-T., “Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti” 2009 y, 32 b.
44. Yo`ldosheva S. “Interfaol usullar” -T., O`zMU “OPI”. 2008 yil, 129 b.

45. Yo`ldosheva S. va boshq. “Kasbiy malaka va pedagogik mahorat asoslari”.
-T., O`zMU. 2009 yil, 206 b.
46. Yo`ldosheva S. “Kasb-hunarta’lim muassasalarida pedagogik
Texnologiyalar”- T., OPI,. 2009 yil, 226 b.
47. Yo`ldoshev R. Xusainova U, “Ta’limning inerfaol metodlari” -“Urganch”
2011y, 98 b.
48. Ziyomhammadov B. “Pedagogika texnologiya ” -T., “Tib -kitob” 2009y, 179
b.

V. Ilmiy jurnallardagi maqollar:

49. Alimov X.M. “Aqliy hujum”. Ta’lim va tarbiya. J.-Toshkent:2006-yil, 2-soni.
50. Ashurova D, Yuldo`shev Z. “Ta’lim tizimida innovatsion va axborot
texnologiyalarini qo`llash – zamon talabi” “Xalq ta’limi” J. – Toshkent: 2006, - №
1. – B. 16-17.
51. Bayboeva A. “Mustaqil ta’lim olish texnologiyasi va kasbga yo‘-naltirilganlik”
“Kasb-hunarta’limi” J. 2005-yil 5-soni.
52. Gerring, John. “Case Study Research, New York Cambredge University” Press
53. George, Alexander L. and Bennett, Andrew. “Case Studies and theory
development in the social scienees London MII pres” 2005 y

Internet saytlar:

1. www.pedagog.uz
2. www.ziyonet.uz.
3. www.metodiki.ru
4. www.ta'lim.uz
5. www.pedagog.uz

Mavzu: Shaxsning o‘sishi, shakllanishi va tarbiyasi (1-ilova)**Rezyume**

O‘quv jarayonida “Keys –stadi” texnologiyasi qo‘llanildi. Samarali natijalarga erishish maqsadida talabalarning mashg‘ulot oldi faoliyati tashkil qilinadi. Talabalar manbalarni o‘rganish, suhbat, kuzatish, interviyu, anketa so‘rovnomalar kabi ilmiy-pedagogik tadqiqot uslublaridan samarali foydalangan holda ilmiy-nazariy hamda amaliy manbalarni, maktab o‘qituvchilarning ilg‘or ish tajribalarini o‘rganadilar, ota-onalar, tayanch maktab murabbiylari, o‘quvchilar o‘rtasida so‘rovnomalar o‘tkazadilar, natijalarni tahlil qiladilar va vaziyatning yechimi bo‘yicha qaror qabul qiladilar.

Kun hikmati:

“Kelajak bugundan boshlanadi. Hozir tarbiya masalasiga e‘tibor berilmasa, kelajak boy beriladi...”

I.A. Karimov

Shaxsning o‘sishi, shakllanishi va tarbiyasi**Keys-stadi texnologiyasi asosida.****Pedagogik annotatsiya**

O‘quv predmenti: Pedagogika

Ta’lim shakli: amaliy mashg‘ulot

Ishtirokchilar:**Talabalar soni:**

Keysning asosiy maqsadi: Talabalar jamosida sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantirish, ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, shaxsning o‘sishi, shakllanishi va tarbiyasida zarur bo‘lgan omillarni tahlil qilish, tarbiyaning o‘ziga xos usullarini o‘rgatish.

Keys turi: Ta’lim- tarbiya beruvchi

O‘quv faoliyatidan kutilayotgan natijalar**Kutilayotgan natijalar:**

1. Talabalar kasbiy jarayonda sodir bo'lishi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olish bo'yicha eng to'g'ri va ta'sirchan qarorlarni qabul qilishni o'rganadilar.

2. Talabalarning kasbiy jarayonda sodir bo'lgan muammolarini har tomonlama chuqur o'rganish, asosli xulosalar qilish malakalari rivojlanadi.

3. Ularda muammoni hal qilishga ilmiy yondashish ko'nikmalari shakllanadi.

4. Talabalar turli manbalar ustida mustaqil tahliliy faoliyatlarni tashkil qilishni o'rganadilar. Manbalar tahlili davomida o'zlarining shaxsiy fikr va xulosalarini shakllantiradilar.

5. Muammoni keng qamrovda, unga ta'sir qiluvchi barcha omillarini e'tiborga olib, atroflicha o'rganish lozimligini bilib oladilar.

6. Talabalarning sodir bo'lgan vaziyat oqibatlarini bartaraf qilish bo'yicha malakalari tarkib topadi.

7. Talabalarning hamkorlikda sermahsul faoliyat yuritish malakalari, istiqbolli natijalar yo'lida aqliy-intellektual imkoniyatlarini birlashtirish, mas'uliyatlilik, ijtimoiy faollik, muloqatchanlik, moslashuvchanlik, pedagogik mas'uliyat kabi sifatleri tarbiyalanadi.

8. Talabalar keng mantiqiy fikrlashni o'rganadilar, ularning dunyoqarashi kengayadi, kasbiy axloq meyorlari to'g'risidagi tushunchalari tarkib topadi, bo'lg'usi kasbiy faoliyatlarni to'g'ri tashkil qilishni o'rganadilar.

Ushbu keysni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun talabalar quydagi bilim ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim:

Talaba bilishi kerak: o'quvchilar jamoasi, jamoa ichida ishni tashkil qilish, o'qituvchining pedagogik muloqat uslublari, guruh rahbarining ish uslublari, otanalar bilan hamkorlik uslublarini.

Talaba amalga oshirish kerak: mavzuni mustaqil o'rganadi, muammoning mohiyatini aniq tushunib oladi, uning kasbiy, ijtimoiy, ma'naviy ahamiyatlilik jihatlarini belgilab oladi, o'z shaxsiy tanqidiy fikrlarga ega bo'lib, mantiqiy xulosalar qilishi, ilmiy-nazariy hamda amaliy manbalar ustida mustaqil ishlashi va natijalarini umumlashtirishi lozim.

Talaba ega bo‘lmog‘i kerak: muloqatchanlik, hamkorlikda ijodiy ishlash, mustaqil tadqiqot vazifalarni bajarish, hisobat, prezentasiyalarni tayyorlash ko‘nikmalariga ega bo‘lmog‘i kerak.

Turi va manbalaridan kelib chiqqan holda keysning tavsifnomasi:

Keys ta‘lim-tarbiya beruvchi keys turiga kiradi, keysning asosiy manbasi pedagoglarning ish tajribasi davomida yuz bergan muammolar. Keysning asosiy ob‘ekti shaxsga yo‘naltirilgan. Bu syujetli, prognostik, ko‘p sub‘ektkli keys bo‘lib, muammoli vaziyat asosida tuzilgan. Keys jamoa orqali munozarani tashkil qilishga mo‘ljalangan bo‘lib, didaktik maqsadlarga ko‘ra mavzu bo‘yicha talabalarning bilim, ko‘nikma, malakalarni mustahkamlash, ularni amaliy faoliyatga yo‘naltirishni nazarda tutadi.

Ushbu keysdan harbiy pedagogika fani bo‘yicha amaliy va mustaqil ta‘lim mashg‘ulotlarida foydalanish mumkin.

Vaziyat

Guruh rahbari tarbiyasi qiyin talabaning ota-onasi bilan suhbat olib bormoqda.

Talaba ko‘p vaqtlarda mashg‘ulotga darslarni tayyorlamasdan keladi. Muassasa intizomini mensimaydi. Masalan, mashg‘ulot paytida bino oshxonasida yuradi. So‘rmasdan mashg‘ulotlardan ketib qoladi. Chorak oxirida reyting baholari past chiqiyapti.

Uning otasi fan doktori, professor, rahbar, onasi vrach. Pedagogning gaplariga quyidagicha javob beradi:

-Tushunsangizchi, biz Davlat ishlari bilan juda band odamlarmiz. Mening ishim juda ham mas‘uliyatli ish! O‘g‘lim bilan shug‘ullanishga mening hech vaqtim yo‘q. Onasining ham ishlari ko‘p. Biz mashg‘ulotlarga yuborayapmiz. Mashg‘ulotlar uchun kerakli narsalarni olib berayapmiz, mashg‘ulot vaqtiga sizlar javob berasiz, tarbiyalaysizlar ! Bu sizning vazifangiz emasmi?

Pedagog, oila bilan muassasa hamkorligida ish olib borsagina tarbiya samara berishi mumkinligini uqtirganda, u yana e‘tiroz bildirdi:

- Nima ish qilish kerak bo'lsa, oilaga bo'g'liq bo'lgan ishlarning hammasini qilyapman. Uyda kompyuter bor, internetga ulab qo'ydim, kutubxonamiz mavjud, ingliz tili, rus-tillaridagi o'quv kassetalar kolleksiyasi bor.

Ota tarbiyadagi o'z ishtirokiga oid elementlarni uzoq sanadi. Bularni eng asosiy deb hisobladi, ammo o'g'lining xulqi haqidagi sinf rahbari tomonidan bildirilayotgan tashvishli xabarga e'tibor qilmadi.

(“Pedagogikadan amaliy mashqlar va masalalar”)

Talabalarga uslubiy ko'rsatmalar

Talabalar vaziyat bilan tanishgandan keyin o'qituvchi ularga ishni to'g'ri tashkil qilishlari uchun ko'rsatmalar beradi. Keys-stadi texnologiyasida vaziyatni hal qilishda, talabalar vaziyatni tashkil qilish bosqichlarini navbatma-navbat bosib o'tadilar.

Ishni tashkil qilish bosqichlariva maslahat va tavsiyalar:

5. Keys bilan tanishish:

- c) Keys mazmunini diqqat bilan o'qib chiqing.
- d) Keysni kichik jamoangizda “sabab-oqibat” nuqtai-nazaridan tahlil qiling.

6. Berilgan vaziyat bilan tanishish:

- d) Malumotlarni yana bir diqqat bilan o'qib chiqing.
- e) Vaziyatni keltirib chiqaruvchi omillarni belgilab oling.
- f) Vaziyatda muhim joylarni qalam bilan chizib, alohida ko'rsatib qo'ying.

7. Muammoli vaziyatni tahlil qilish:

Muammoli vaziyatni o'rganish davomida quyidagi savollarga javob topishga harakat qiling.

- 9. Vaziyat qachon, qanday holatda sodir bo'ldi?
- 10. Sinf rahbari harakat motivlarini tahlil qilish?
- 11. O'quvchi harakat motivlarini tahlil qiling ?
- 12. Ota-onaning harakat motivlarini tahlil qiling?
- 13. Muammoni asosiy keltirib chiqaruvchi sabablar nimada deb hisoblaysiz ?
- 14. Qanday qilib keskin pedagogik vaziyatni oldini olish mumkin edi ?

15. Voqealarni keying rivojlanishi qanday bo‘lishi mumkin ?

16. Vaziyatning yechimini taklif qiling ?

8. Muammoli vaziyatni yechish usul va vositalarni tanlash hamda asoslash:

- d) Vaziyat yechimini topish maqsadida “Muammoli vaziyat” jadvalini to‘ldiring.
- e) Muammoni yechish uchun barcha holatlarni o‘rganing, muqobil variyatlarni tahlil qiling.
- f) Keys bilan ishlash natijalarini taqdimot yoki yozma axborot shaklida tayyorlang.

Muammoli vaziyat jadvali

Vaziyatdagi muammolar turi	Muammoli vaziyatning kelib chiqish sabablari	Muammoli vaziyatning yechimi
O‘quvchining tarbiyasi qiyin o‘quvchiga aylanishi	O‘quvchini tarbiyasi bilan vaqtida shug‘ullanmaganlik	Tarbiya jarayonini to‘g‘ri tashkil qilish kerak
Ota-onaning farzandi tarbiyasiga befarqligi, o‘z mas‘liyatli vazifasini bajarmasligi	Ota-ona bolasiga e‘tiborsizligi	Ota-onaning majburiyatlarini to‘g‘ri tushuntirish lozim
Bolaning oilaviy muhitda nazoratsiz qolganligi	Bolaning o‘qishga qiziqishining yo‘qligi	Bola qiziqadigan fanlarga e‘tiborini oshirish
O‘qituvchining o‘quvchi bilan hamkorlikni tashkil qila olmaganligi	Bolaning psixologik holatlariga e‘tibor bermaslik	O‘quvchining psixologik xususiyatlarini o‘rganish

(2-ilova)

Mavzu: O‘quvchilarning bilim, ko‘nikma, malakalarini hisobga olish va baholash tizimi.

Rezyume

O‘quv jarayonida “Keys –stadi” texnologiyasi qo‘llanildi. Keysni

qo'llashdan oldin uning tashkiliy qismiga tayyorgarlik ko'riladi. Mavzu asosida o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malakalari baholash usullari, baholash meyorlari, baholashda pedagogik- psixologik iqlimning mavjudligi o'rganiladi. O'quv jarayoni keys-stadi texnologiyasi asosida o'tkaziladi, keysdagi vaziyatni tahlil qilish orqali talabalarning bilim, ko'nikma, malakalari, ijodiy qobiliyatlari rivojlantiriladi. O'quvchilarning bilimlarini baholashda qo'llaniladigan metodlar, baholash jarayonidagi o'qituvchilarning tajribalari tahlil qilinadi.

O'quvchilarning bilim, ko'nikma, malakalarini hisobga olish va baholash tizimi

Keys-stadi texnologiyasi asosida.

Pedagogik annotatsiya

Ta'lim shakli: amaliy mashg'ulot

Ishtirokchilar: ____

Talabalar soni:__

Keysning asosiy maqsadi: Talabalar jamosida sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirish, ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, o'quvchilarning bilim ko'nikma, malakalarini baholash tizimi haqida ma'lumotlar bilan tanishtirish, talabalarga odilona baholash usullarini o'rgatish.

Keys turi: Ta'lim- tarbiya beruvchi

O'quv faoliyatidan kutilayotgan natijalar

Kutilayotgan natijalar:

1. Talabalar kasbiy jarayonda sodir bo'lishi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olish bo'yicha eng to'g'ri va ta'sirchan qarorlarni qabul qilishni o'rganadilar.
2. Talabalarning kasbiy jarayonda sodir bo'lgan muammolarini har tomonlama chuqur o'rganish, asosli xulosalar qilish malakalari rivojlanadi.
3. Ularda muammoni hal qilishga ilmiy yondashish ko'nikmalari shakllanadi.
4. Talabalar turli manbalar ustida mustaqil tahliliy faoliyatlarni tashkil qilishni o'rganadilar. Manbalar tahlili davomida o'zlarining shaxsiy fikr va xulosalarini shakllantiradilar.
5. Talabalar bilimini baholashda yuzaga keluvchi muammolarni oldindan hal

qilishni talabalar o'rganadilar.

Ushbu keysni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun talabalar quydagi bilim ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim:

Talaba bilishi kerak: talabalar jamoasi, jamoa ichida ishni tashkil qilishni, bilim, ko'nikma, malakalarni hosil qilish yo'llarini, baholash tizimi va me'yorlarini, o'quvchilarni bilim savyasiga qarab rag'batlantirish usullarini

Talaba amalga oshirish kerak: mavzuni mustaqil o'rganadi, muammoning mohiyatini aniq tushunib oladi, uning kasbiy, ijtimoiy, ma'naviy ahamiyatlilik jihatlarini belgilab oladi, o'z shaxsiy tanqidiy fikrlarga ega bo'lib, mantiqiy xulosalar qilishi, ilmiy-nazariy hamda amaliy manbalar ustida mustaqil ishlashi va natijalarini umumlashtirishi lozim.

Talaba ega bo'lmog'i kerak: muloqatchanlik, hamkorlikda ijodiy ishlash, mustaqil tadqiqot vazifalarni bajarish, hisobat, prezentasiyalarni tayyorlash ko'nikmalariga ega bo'lmog'i kerak.

Turi va manbalaridan kelib chiqqan holda keysning tavsifnomasi:

Keys ta'lim-tarbiya beruvchi keys turiga kiradi, keysning asosiy manbasi pedagoglarning ish tajribasi davomida yuz bergan muammolar. Keysning asosiy ob'ekti shaxsga yo'naltirilgan. Bu syujetli, prognostik, ko'p sub'ektkli keys bo'lib, muammoli vaziyat asosida tuzilgan. Keys jamoa orqali munozarani tashkil qilishga mo'ljallangan bo'lib, didaktik maqsadlarga ko'ra mavzu bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma, malakalarni mustahkamlash, ularni amaliy faoliyatga yo'naltirishni nazarda tutadi.

Ushbu keysdan pedagogika fani bo'yicha amaliy va mustaqil ta'lim mashg'ulotlarida foydalanish mumkin.

Vaziyat

Mashg'ulotning bir qismi bilan tanishing.

- Qani, Sohibga qanday baho qo'yamiz? Nodir sening fikring.
- Unga "to'rt" qo'ysa bo'ladi.

- Nima uchun? Uning javobida qanday yaxshi tomonlar va qanday kamchiliklar bor? Nimaga asosan sen unga “to‘rt” qo‘yish kerak deb hisoblaysan?
- U masalani to‘g‘ri yechdi, ammo qo‘shimcha savolga javob bermadi.
- Bu jiddiy kamchilikmi yoki kechirsa bo‘ladimi?
- Eruvchanlikning nima ekanligini bilish kerak albatta.
- Odil, javobga sening qanday e‘tirozing bor?
- Sohib masalani birdan yechmadi. U tutilib qoldi va tashqaridan yordam kutdi, chunki proporsiya tuza olmadi.
- Sen Sohibga necha baho qo‘yishni tavsiya qilasan?
- Bugun unga “uch” baho qo‘ysa bo‘ladi, deb o‘ylayman.
- Ha, unga “uch” baho qo‘ysamiz. Shuni ta‘kidlaymizki, kimyodan bilimlar sifati ko‘p jihatdan matematik malakalarga bo‘g‘liq. Har ikki fanni sinchkovlik bilan o‘rganish kerak.

(“ Pedagogikadan amaliy mashqlar va masalalar”)

Talabalarga uslubiy ko‘rsatmalar

Ishni tashkil qilish bosqichlari va maslahat va tavsiyalar:

2. Keys bilan tanishish:

- a) Keys mazmunini diqqat bilan o‘qib chiqing.
- b) Keysni kichik jamoangizda “sabab-oqibat” nuqtai-nazaridan tahlil qiling.

3. Berilgan vaziyat bilan tanishish:

- g) Malumotlarni yana bir diqqat bilan o‘qib chiqing.
- h) Vaziyatni keltirib chiqaruvchi omillarni belgilab oling.
- i) Vaziyatda muhim joylarni qalam bilan chizib, alohida ko‘rsatib qo‘ying.

4. Muammoli vaziyatni tahlil qilish:

Muammoli vaziyatni o‘rganish davomida quyidagi savollarga javob topishga harakat qiling.

1. O‘qituvchi qo‘yiladigan bahoning munozarasiga talabalarni jalb qilish bilan qanday tarbiyaviy, didaktik masalani o‘rtaga tashlayapti?
2. O‘qituvchi bahollash jarayonida qanday usuldan foydalaniyapti? Nima uchun bu usulni qo‘llab, ongli holda ortiqcha vaqt saraflayapti?

3. Bu uslubda baholash ta'lim me'yorlariga to'g'ri keladimi?
  4. Baholashdagi bu jarayoni qaysi sinfdan boshlab doimiy tarzda qo'llashni tavsiya qilar edingiz? Nima sababdan?
  5. O'quvchilarni bilim, ko'nikma, malakalarini yana qanday usullarda baholash mumkin?
  6. Voqeallarni keying rivojlanishi qanday bo'lishi mumkin ?
4. Muammoli vaziyatni yechish usul va vositalarni tanlash hamda asoslash:
- g) Vaziyat yechimini topish maqsadida "Muammoli vaziyat" jadvalini to'ldiring.
  - h) Muammoni yechish uchun barcha holatlarni o'rganing, muqobil variyatlarni tahlil qiling.
  - i) Keys bilan ishlash natijalarini taqdimot yoki yozma axborot shaklida tayyorlang.

Muammoli vaziyat jadvali

Vaziyat turlari.	Vaziyatning kelib chiqish sabablari.	Vaziyatni yechish yo'llari va sizning harakatlaringiz.
O'qituvchi qo'yiladigan bahoning munozarasiga o'quvchilarni jalb qilishi	O'qituvchining holati	O'qituvchini baholash metodini to'g'ri olib borildi. Chunki o'quvchiga sinfdoshlarinig fikri tezroq ta'sir qiladi
O'quvchining psixologik xususiyatlari	O'quvchilarning holati	Baholash jarayonida o'quvchining ichki holatlarini e'tiborga olish lozim
O'quvchilarning teshdoshlarga munosabati	Guruhdagi psixologik iqlim	Guruhda jamoaviy birdamlik tushunchalarini shakllantirish
Baholash jarayoni	O'quvchilarning baholash jarayoniga aralashuvi	Demokratik tamoyillarni baholash jarayonida qo'llash lozim

(3-ilova)

Mavzu: Muassasa, oila va mahalla hamkorligi

Rezyume

O'quv jarayonida "Keys-stadi" texnologiyasi qo'llaniladi. Talabalar kichik

jamoalarda kasbiy jarayonda sodir bo'lgan muammoli vaziyatni tahlil qiladilar, uning kelib chiqish sabablarini o'rganadilar. Talabalar vaziyatning yechimi bo'yicha aniq va asosli xulosalarni kiritadilar va ushbu takliflarni maqbullik jihatlarini muhokamaga qo'yadilar.

Maqsad talabalarga muassasa, oila, mahala hamkorligi, tarbiya jarayonida muhim ahamiyatga ega ekanligini vaziyat asosida ko'rsatib berish, shuningdek ta'lim- tarbiya jarayoning to'g'ri tashkil qilinishida, guruh rahbar va ota-onalar hamkorligi zarurligini ko'rsatib berish. Ta'lim- tarbiya jarayoni bir tomonlama olib boriladigan jarayon emasligini, unda ijtimoiy muhitning barcha qatlamlari ishtirok qilsa samara berishini talaba ongiga sindirishdam iborat.

Mashg'ulotning turi: amaliy

Mashg'ulotda qo'llaniladigan innovatsion texnologiya: "Aqliy hujum"

Mashg'ulot jihozi: kompyuter, slaydlar, tarqatma matnlar, markerlar, anketa so'rovnomalari, kuzatish, suhbat natijalari.

Ajratilgan vaqt: __ daqiqa

Tayanch tushunchalar: muassasa, mahalla, oila, guruhdan tashqari tarbiyaviy ishlar, o'qituvchi va ota-ona hamkorligi, ijtimoiy muhit.

Tayanch o'quv material:

O'quv topshirig'i:

1. Ushbu vaziyatni o'qib chiqing.
2. Vaziyatni tahlil qiling va unda ko'rsatilgan muammoga nisbatan o'z fikrlaringizni bildiring.
3. Muammoni keltirib chiqaruvchi sabablarni ko'rsating.
4. Uni bartaraf qilish bo'yicha o'z takliflaringizni bildiring.

Vaziyat

Kollej talabalari ota-onalar majlisida o'qituvchi har qaysi ota-onani o'z farzandi o'tiradigan partada o'tirishini taklif qildi. U har qaysi ota-onaning oldiga o'z bolasining daftari va buklangan qog'ozni partaga qo'yib chiqdi. Buklangan

qog‘ozda faqatgina ota-onaga tegishli yozuv bor edi. Masalan:

“Botirda ancha o‘zgarishlar bor, yaxshi o‘qiyapti, biroq matematikadan biroz qiynaliyapti. Shu fandan qo‘shimcha darsga borsin. Iltimos, dushanba kuni soat 13;00 da kelsangiz matematika fani o‘qituvchisi bilan maslahatlashib olasiz”.

“Sardor parishonxotir, hamma narsaga e‘tiborsiz, fanlarni o‘zlashtirishga harakat qilyapti. Suhbatlashish uchun qolishingizni so‘rayman”.

“Komil juda harakatchan, lekin so‘zlab berishda qiynaladi. Fikrlashiga, nutqiga e‘tibor berish kerak”.

“Anvarning o‘qishlari pasayib ketdi, musiqaga qiziqadi, qizlarga qarab faqat qo‘shiq aytadi. Iste‘dodi haqida o‘ylab ko‘rish kerak”.

O‘qituvchi ota-onalarning har biriga farzandlarining xulq-atvori yozilgan qog‘ozlarni berib chiqdi. Sinfidagi ko‘pchilik o‘quvchilarida yuqoridagi kabi ta‘limiy-tarbiyaviy kamchilik bor edi.

(“ Pedagogikadan amaliy mashqlar va masalalar”)

Mashg‘ulotning borishi

Ish bosqichlari va mazmuni	O‘qituvchining faoliyati	Talabalar faoliyati	Kutilayotgan natijalar
1-bosqich 10 daqiqa Tayyorlov	Talabalar 4-6 kishidan iborat kichik jamoalarga birlashadilar. Jamoa ichida har bir talabaning faoliyati tashkil qilinadi, ya‘ni lider va guruhning boshqa a‘zolarini vazifalari belgilab olinadi, kutilayotgan natijalar bilan tanishtiradi, faoliyat uchun ajratilgan vaqt hajmini aniqlaydi. O‘qituvchi	Talabalar mashg‘ulot mavzusini hamda bosqichlari, qoidalari kutilayotgan atijalarni aniq tushunib oladilar. Kichik jamoa ichida faoliyatlarini muvofiqlashtiradilar.	Talabalarda mashg‘ulotga nisbatan kuchli qiziqish shakllanadi, ular hamkorligida ta‘limiy faoliyatga tayyor bo‘ladilar

	talabalarga fikrlarini qayd qilib borishlari uchun vatman qog'ozi, markerlarni tarqatadi. Talabalar orasidan ikki kishidan iborat ekspertlar guruhi belgilanadi.		
2-bosqich 10 daqiqa Kirish	Har bir kichik jamoaga vaziyatlarning yozma variyatlari tarqatiladi. O'qituvchi tahlil qilinishi kutilayotgan vaziyat mazmuni bilan jamoa a'zolarini batafsil tanishtiradi, uning muammolilik jihatlariga talabalar e'tiborini qaratadi masalaning ijtimoiy ahamiyatlilik darajasini yoritib beradi, o'quv topshirig'ini batafsil tushuntiradi. O'qituvchi vaziyat tahlili bo'yicha ishni boshlash to'g'risida buyruq beradi.	Talabalar mashg'ulotda tahlil qilinishi kerak bo'lgan vaziyatlarning yozma matnlarini qabul qilib oladilar, uning mazmuni bilan tanishadilar, tushunmovchiliklar yuzaga kelsa o'qituvchiga savollar berib, aniqlashtirib oladilar.	Talabalar mavzuning dolzarbligini, amaliy ahamiyatini tushunib etadilar. Ular ilmiy mushohada yuritishni, muammoni keng qamrovda mantiqiy jihatdan tahlil qilishni o'rganadilar. Masalaga nisbatan shaxsiy fikr tarkib topadi.
3-bosqich. Vaziyat tahlili 25 daqiqa	Talabalar faoliyatini kuzatadi, barchaning ta'limiy jarayoniga jalb qilinganligiga e'tibor qaratadi, zarur hollarda talabalarga yordam keladi.	Talabalar muammoli vaziyatning kelib chiqishiga sabab bo'lgan omillarni ko'rsatadilar, oqibatini tahlil qiladilar, pedagogik vaziyatda yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni aniqlaydilar. O'z xulosalarni aniq ilmiy	Talabalarda mashg'ulotda muhokamaga qo'yilgan muammo yuzasidan shaxsiy fikr, munosabat yuzaga keladi, ular nazariy darslarda o'rgangan bilimlari, shuningdek, ilmiy-nazariy manbalarni, hamda amaliy faoliyat

		<p>va amaliy dalillar bilan asoslaydilar. Talabalar o'zlari chiqargan xulosalarini tahlil qilib eng to'g'ri deb topganlarini vatman qog'oziga yozib oladilar.</p>	<p>jarayonini mustaqil tahlil qilish davomida to'plangan ma'lumotlari asosida mantiqiy fikrlaydilar, ularda pedagogik muloqat madaniyati, pedagogik odob, o'qituvchining obro'si va uni shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar, o'quvchi kelajagi uchun ma'suliyat, uning shaxsini xurmat qilish, ta'lim jarayonida insonparvarlik, o'quvchi shaxsini shakllantiradi ijobiylikka tayanish kabi tushunchalar tarkib topadi.</p>
<p>4-bosqich. 25 daqqa.muh okama.</p>	<p>O'qituvchi o'quv topshirig'ining bajarilganligini tekshirish uchun har jamoadan bittadan vakilni o'rta taklif qiladi.</p>	<p>Talabalar jamoalarida o'z nuqtai-nazarlarini asoslaydilar. Buning uchun ular ilmiy-nazariy va amaliy ma'lumotlarni keltiradilar, pedagogik jarayon haqida fikrlarini bildiradilar. Ular ota-onalar bilan o'qituvchi o'rtasidagi bo'g'lanishlarni chuqur tahlil qiladilar. Nima uchun tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda oila, mahalla, maktab hamkorliklari zarurligini asoslab beradilar. Shuningdek vaziyatni</p>	<p>Talabalarning pedagogik keskinliklarni oldini olish, vaziyatni aniq tashkil qilish ko'nikmalari, dars va uning ta'limiy-tarbiyaviy imkoniyatlari to'g'risidagi tushunchalari kengayadi. Keltirilgan manbalar orqali ma'lumot to'plash, tahlil qilish va shu asosda o'z nuqtai-nazarini shakllantirish, fikrlarni aniq dalillar bilan asoslashni o'rganadilar. Ta'rbiyaviy ishlarni</p>

		muvaffaqiyatini ta'minlash uchun ijobiy yechimlarni keltiradilar.	tashkil qilish haqidagi bilimlari amaliy jihatdan mustahkamlanadi.
5-bosqich. Yakun	O'qituvchi talabalar faoliyatini baholaydi, xato kamchiliklar, shuningdek, qo'lga kiritilgan yutuqlar to'g'risida o'z fikrlarini bildiradi, noaniqliklarni tushuntiradi. Talabalarga o'z-o'zini baholash uchun imkoniyat yaratadi	Talabalar bir-birlarining yutuq va kamchiliklarini xolisona ko'rsatadilar. Mashg'ulotning tashkil qilinishi bo'yicha taklif va xulosalarini bildiradilar.	Talabalarning bilim, ko'nikma va malakalari mustahkamlanadi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda maktab, oila, maxalla hamkorliklarini mazmun mohiyatini tushunadilar, natijada nazariya amaliyot bilan bog'lanadi.

Muammoli vaziyat jadvali

Vaziyat turlari.	Vaziyatning kelib chiqish sabablari.	Vaziyatni yechish yo'llari va sizning harakatlaringiz.
O'quvchilar ta'lim-tarbiyasida yuzaga keluvchi kamchiliklar	Botirning matematika fanini o'zlashtirishda qiynalayotganligi, Sardorning parishanxotirligi, Komilda muloqatchanlik ko'nikmalarini rivojlanmaganligi	Matematika fanni bo'yicha individual darslar tashkil qilish, bilish jarayonlarini rivojlantirish,
O'qituvchining jarayoni tashkil qilishda qo'llagan uslubi	Ota-onalarning o'quv jarayondagi ahamiyati	O'quvchilar ta'lim-tarbiyasida doimo ota-onalarni jalb qilish
Ota-onalar yig'ishlarining ahamiyati	Ota-onalar yig'ilishlarini o'tkazishda no'anaviylik	O'qituvchi ota-onalar yig'lishida yangicha uslubni to'g'ri tashkil qilgan va ota-onalarga farzandlari haqida ma'lumot bergan.
O'quvchilarning psixologik holati	O'quvchilarning ruhiy holatining o'quv jarayonga ta'siri	Har qanday jarayonda o'quvchilarning ruhiy holatini e'tiborga olish lozim.

Mavzu: Guruh jamoasini tashkil qilish va uni tarbiyalash metodikasi

Rezyume

O'quv jarayonida "Keys-stadi" texnologiyasi qo'llaniladi. Talabalar kichik jamoalarda kasbiy jarayonda sodir bo'lgan muammoli vaziyatni tahlil qiladilar, uning kelib chiqish sabablarini o'rganadilar. Talabalar vaziyatning yechimi bo'yicha aniq va asosli xulosalarni kiritadilar va ushbu takliflarni maqbullik jihatlarini muhokamaga qo'yadilar.

Maqsad: guruh jamoasini shakllantirishda guruh rahbarining o'ziga xos xususiyatlari, ota-onalar bilan hamkorlik aloqalari, tashkilotchilik qobiliyatlari juda muhimdir, talabalarda bu kabi xislatlarni tarkib toptirish va talabalarga sinf jamoasini tashkil qilish va jamoani tarbiyalash jarayoni haqida ma'lumotlar berish, ularni sinf jamoalarini tashkil qilishga o'rgatish, oldindan yuzaga keladigan vaziyatlarga tayyorlashdan iborat.

Mashg'ulotning turi: amaliy

Mashg'ulotda qo'llaniladigan innovatsion texnologiya: "Aqliy hujum"

Mashg'ulot jihozi: kompyuter, slaydlar, tarqatma matnlar, markerlar, anketa so'rovnomalari, kuzatish, suhbat natijalari.

Ajratilgan vaqt: __ daqiqa

Tayanch tushunchalar: guruh jamoasi, sinf rahbar, tashkilotchilik, ota-onalar bilan hamkorlik.

Vaziyat

6-sinf o'quvchisi kundaligini yo'qotib qo'ydi. Unda ikki nafar fan o'qituvchisining va unga nisbatan sinf rahbarining quydagicha so'zlari bor edi:

"Darsda juda yomon o'tirganligi, xulqi uchun yomon baho qo'yildi, o'rtoqlarining dars tinglashiga xalqit berdi. O'qituvchiga gap qaytardi, tartibga chaqirib qo'ying".

"Sinf rahbarini va sinf jamoasini hurmat qilmaydi va tan olmaydi. Yaqin o'rtoqlar orasiga sovuqchilik solidi. Chora ko'rishingizni so'rayman!"

1. Vaziyatni baholang:

a) Sinf rahbari va o'quvchi tomonidan kundaligiga o'sha yozuv yozilgan 6-sinf o'quvchisi tomonidan turib;

b) O'qituvchilar tomonidan turib;

d) Sinf rahbari tomonidan turib;

e) O'quvchi ota-onasi tomonidan turib;

2. Sinf rahbari ota-onalar tomonidan ko'riladigan qanday choralarga umid bog'layapti?

3. O'quvchi kundaligining vazifasi nimada deb bilasiz?

4. O'quvchini jamoani faol a'zosiga aylantirishi uchun nimalar qilish kerak?

5. Sizningcha jamoa o'zi avvaldan yaxshi tashkil qilinganmi?

(O'. Asqarova. "Pedagogika amaliy mashqlar va masalalar")

Mashg'ulotning borishi

Ish bos- qichlari va maz-muni	O'qituvchining faoliyati	Talabalar faoliyati	Kutilayotgan natijalar
1-bosqich 10 daqiqa Tayyorlov	Talabalar 4-6 kishidan iborat kichik jamoalarga birlashadilar. Jamoa ichida har bir talabanning Faoliyati tashkil qilinadi, ya'ni lider va guruhning boshqa a'zolarini vazifalari belgilab olinadi, kutilayotgan natijalar bilan	Talabalar mashg'ulot mavzusini hamda bosqichlari, qoidalari kutilayotgan natijalarni aniq tushunib oladilar. Kichik jamoa ichida faoliyatlarini muvofiqlashtiradilar.	Talabalarda mashg'ulotga nisbatan kuchli qiziqish shakllanadi, ular hamkorligida ta'limiy faoliyatga tayyor bo'ladilar

	<p>tanishtiradi, faoliyat uchun ajratilgan vaqt hajmini aniqlaydi.</p> <p>O'qituvchi talabalarga fikrlarini qayd qilib borishlari uchun vatman qog'ozi, markerlarni tarqatadi. Talabalar orasidan ikki kishidan iborat ekspertlar guruhi belgilanadi.</p>		
<p>2-bosqich 10 daqiqa Kirish</p>	<p>Har bir kichik jamoaga vaziyatlarning yozma variyatlari tarqatiladi.</p> <p>O'qituvchi tahlil qilinishi kutilayotgan vaziyat mazmuni bilan jamoa a'zolarini batafsil tanishtiradi, uning muammolilik jihatlariga talabalar e'tiborini qaratadi masalaning ijtimoiy ahamiyatlilik</p>	<p>Talabalar mashg'ulotda tahlil qilinishi kerak bo'lgan vaziyatlarning yozma matnlarini qabul qilib oladilar, uning mazmuni bilan tanishadilar, tushunmovchiliklar yuzaga kelsa o'qituvchiga savollar berib, aniqlashtirib oladilar.</p>	<p>Talabalar mavzuning dolzarbligini, amaliy ahamiyatini tushunib etadilar. Ular ilmiy mushohada yuritishni, muammoni keng qamrovda mantiqiy jihatdan tahlil qilishni o'rganadilar. Masalaga nisbatan shaxsiy fikr tarkib topadi.</p>

	<p>darajasini yoritib beradi, o'quv topshirig'ini batafsil tushuntiradi.</p> <p>O'qituvchi vaziyat tahlili bo'yicha ishni boshlash to'g'risida buyruq beradi.</p>		
<p>3-bosqich.</p> <p>Vaziyat tahlili</p> <p>25 daqiqa</p>	<p>Talabalar faoliyatini kuzatadi, barchaning ta'limiy jarayoniga jalb qilinganligiga e'tibor qaratadi, zarur hollarda talabalarga yordam keladi.</p>	<p>Talabalar muammoli vaziyatning kelib chiqishiga sabab bo'lgan omillarni ko'rsatadilar, oqibatini tahlil qiladilar, pedagogik vaziyatda yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni aniqlaydilar. O'z xulosalarini aniq ilmiy va amaliy dalillar bilan asoslaydilar.</p> <p>Talabalar o'zlari chiqargan xulosalarini tahlil qilib eng to'g'ri deb topganlarini vatman qog'oziga yozib oladilar.</p>	<p>Talabalarda mashg'ulotda muhokamaga qo'yilgan muammo yuzasidan shaxsiy fikr, munosabat yuzaga keladi, ular nazariy darslarda o'rgangan bilimlari, shuningdek, ilmiy-nazariy manbalarni, hamda amaliy faoliyat jarayonini mustaqil tahlil qilish davomida to'plangan ma'lumotlari asosida mantiqiy fikrlaydilar, ularda pedagogik muloqat madaniyati, pedagogik odob, o'qituvchining obro'si va uni</p>

			shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar, o'quvchi kelajagi uchun ma'suliyat, uning shaxsini xurmat qilish, ta'lim jarayonida insonparvarlik, o'quvchi shaxsini shakllantiradi ijobiylikka tayanish kabi tushunchalar tarkib topadi.
4- bosqich.25 daqiqa.muh okama.	O'qituvchi o'quv topshirig'ining bajarilganligini tekshirish uchun har jamoadan bittadan vakilni o'rtaga taklif qiladi.	Talabalar jamoalarida o'z nuqtai-nazarlarini asoslaydilar. Buning uchun ular ilmiy-nazariy va amaliy ma'lumotlarni keltiradilar, vaziyat haqida fikrlarini bildiradilar. Ular sinf jamoasini, o'quvchi xulq atvorini, sinf rahbari faoliyatini tahlil qiladilar. Nima uchun tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda sinf jamoasi,	Talabalarning pedagogik keskinliklarni oldini olish, vaziyatni aniq tashkil qilish ko'nikmalari, dars va uning ta'limiy-tarbiyaviy imkoniyatlari to'g'risidagi tushunchalari kengayadi. Keltirilgan manbalar orqali ma'lumot to'plash, tahlil qilish va shu asosda o'z

		<p>sinf rahbar faoliyati to'g'ri tashkil qilish kerakligini asoslab beradilar. Shuningdek vaziyatni muvaffaqiyatini ta'minlash uchun ijobiy yechimlarni keltiradilar.</p>	<p>nuqtai-nazarini shakllantirish, fikrlarni aniq dalillar bilan asoslashni o'rganadilar. Ta'rbiyaviy ishlarni tashkil qilish haqidagi bilimlari amaliy jihatdan mustahkamlanadi.</p>
<p>5-bosqich. Yakun</p>	<p>O'qituvchi talabalar faoliyatini baholaydi, xato kamchiliklar, shuningdek, qo'lga kiritilgan yutuqlar to'g'risida o'z fikrlarini bildiradi, noaniqliklarni tushuntiradi. Talabalarga o'z-o'zini baholash uchun imkoniyat yaratadi</p>	<p>Talabalar bir-birlarining yutuq va kamchiliklarini xolisona ko'rsatadilar. Mashg'ulotning tashkil qilinishi bo'yicha taklif va xulosalarini bildiradilar.</p>	<p>Talabalarning bilim, ko'nikma va malakalari mustahkamlanadi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda maktab, oila, maxalla hamkorliklarini mazmun mohiyatini tushunadilar, natijada nazariya amaliyot bilan bog'lanadi.</p>

Muammoli vaziyat jadvali

Vaziyat turlari.	Vaziyatning kelib chiqish sabablari.	Vaziyatni yechish yo'llari va sizning harakatlaringiz.
O'quvchilar jamoasi	O'quvchilar jamoasi kelishmovchiliklar,	O'quvchilar jamoasini ijobiy tomonga o'zgartirish, jamoaviy

	jamoadoshlarni mensimaslik	birdamlik tushunchalarini shakllantirish.
Sinf rahbariga bildirilayotgan e'tirozlar	O'qituvchilarning, o'quvchilar bilan munosabati shakllanmaganligi.	O'qituvchilar jamoasi o'quvchilarni o'z fanlariga nisbatan ijobiy munosabati uyg'otishi lozim
O'quvchilarning psixologik holati	O'quvchilarda yosh xusiyatlaridagi o'zgarishlar	O'qituvchilar o'quvchilarning psixologik holatlarini e'tiborga olishi kerak

Keys stadi ta'lim texnologiyasiga oid dars ishlanma

Mavzu: Boshlang'ich tashkilot faollari tomonidan voyaga yetmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish ishlarini olib borish.

(Yoshlar tashkilotlari va ular bilan ishlash)

Rezyume

O'quv jarayonida "Keys-stadi" texnologiyasi qo'llaniladi. Talabalar kichik jamoalarda kasbiy jarayonda sodir bo'lgan muammoli vaziyatni tahlil qiladilar, uning kelib chiqish sabablarini o'rganadilar. Talabalar vaziyatning yechimi bo'yicha aniq va asosli xulosalarni kiritadilar va ushbu takliflarni maqbullik jihatlarini muhokamaga qo'yadilar.

Maqsad: Boshlang'inch tashkilotining faol a'zolari ko'magida Voyaga yetmaganlar ishlari norozigini profilaktik hisobda turgan va tarbiyasi og'ir yoshlarning sharoitini o'rganish va ularni to'g'ri yo'lga boshlash, faollikka chorlash, muammolarini birgalikda bartaraf etish imkoniyatini yaratish;

- yoshlarni foydali ishlarga jalb qilish, ota-onalar mas'liyatini oshirish, o'smirlarning bo'sh vaqtlarni mazmunli tashkil etish, jamiyatdagi mavjud zararli illatlardan ogohlantirish va saqlash, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini oshirish, axloqan ijobiy tomonga o'zgartirish;

- IIB profilaktik hisobida turganlarni hisobdan chiqarish hamda ularning qayta jinoyat va qabohat yo'lga kirib ketishining oldini olish.

Mashg'ulotning turi: amaliy

Mashg'ulotda qo'llaniladigan innovatsion texnologiya : keys-stadi

Mashg'ulot jihozi: kompyuter, slaydlar, tarqatma matnlar, markerlar, anketa so'rovnomalari, kuzatish, suhbat natijalari.

Ajratilgan vaqt: 80 daqiqa

Tayanch tushunchalar: voyaga yetmagan yoshlar, ota-onalar mas'liyatini, bo'sh vaqtlarni mazmunli tashkil etish

Tayanch o'quv material:

O'quv topshirig'i:

1. Ushbu vaziyatni o'qib chiqing.
2. Vaziyatni tahlil qiling va unda ko'rsatilgan muammoga nisbatan o'z fikrlaringizni bildiring.
3. Muammoni keltirib chiqaruvchi sabablarni ko'rsating.

Uni bartaraf qilish bo'yicha o'z takliflaringizni bildiring

Vaziyat

Voyaga yetmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarlik holatlarining sodir etilayotganligi va buning oqibatida ularning voyaga yetmaganlar nozirligi hisobiga tushib qolishi achinarli holdir. Hammamizga ma'lumki voyaga yetmaganlar nozirligi hisobida turgan yoshlarning ko'pchiligi o'smirlardir.

O'smirlik davrining quyidagi o'ziga xos xususiyatlari mavjud:

- mustaqil inson bo'lishga intilish;
- kattalar nazoratidan chiqishga harakat qilish;
- o'z tengdoshlariga taqlid qilishga moyillik.

O'smir yoshlar bilan bo'lgan munosabatlarda ushbu xususiyatlarning inobatga olinmayotganligi, ularga kattalar tomonidan ishonchning sustligi, bo'sh vaqtlarining mazmunli tashkil etilmayotganligi, oiladagi nosog'lom muhitning mavjudligi sababli ularning jamoadan ajrab qolishi, turli noqonuniy guruhlarning ta'siriga tushishi turli huquqbuzarliklarning sodir etilishiga olib kelmoqda.

Bundan tashqari, o'quv muassasasi yotoqxonalarida zarur sharoitlarning yetarli emasligi, o'quvchi va talabalarning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishning to'g'ri tashkil etilmaganligi (turli xildagi to'garaklar tashkil etilmaganligi kabilar) ham sabab bo'lmoqda.

Yuqoridagi muammolarning kelib chiqishi sabablarini aniqlash va uning oldini olish hamda bartaraf qilish uchun yangi g'oyalar, loyihalar ishlab chiqish juda zarurdir.

(A.Sh.Bozorov, H.A.Usmonov, A.R.Bo'stonov.

”Yoshlar yetakchilari uchun qo'llanma”)

Talabalarga uslubiy ko'rsatmalar

Ishni tashkil qilish bosqichlari va maslahat va tavsiyalar:

1. Keys bilan tanishish:
  - a) Keys mazmunini diqqat bilan o'qib chiqing.
  - b) Keysni kichik jamoangizda “sabab-oqibat” nuqtai-nazaridan tahlil qiling.
2. Berilgan vaziyat bilan tanishish:
  - d) Malumotlarni yana bir diqqat bilan o'qib chiqing.
  - e) Vaziyatni keltirib chiqaruvchi omillarni belgilab oling.
  - f) Vaziyatda muhim joylarni qalam bilan chizib, alohida ko'rsatib qo'ying.
3. Muammoli vaziyatni tahlil qilish:

Muammoli vaziyatni o'rganish davomida quyidagi savollarga javob topishga harakat qiling.

1. Sizingcha huquqbuzarlik holatlarining kelib chiqishiga nimalar sabab bo'ladi?
2. Farzand tarbiyasida ota-ona va maktab jamoasining o'rni nimalardan iborat?
3. O'smirlik davrining xususiyatlari haqida nimalarni bilasiz?
4. Yoshlarning sog'lom turmush kechirishida Boshlang'inch tashkilotlarning o'rni va ahamiyati.
5. Huquqbuzarlik holatlarini sodir etishga moyil o'smirlarni qanday aniqlash mumkin?
6. O'quvchilar orasida quyidagi so'rovnomalarni o'tkazishga siz qanday qaraysiz va muammoni yechimini topishda uning natijalariga e'tibor qarating?

SO‘ROVNOMA

Yoshingiz_____

Jinsingiz_____

1. Bandligingiz:

- 1) O‘qiyman
- 2) Ishlayman
- 3) Vaqtincha ishsizman

2. Moddiy tarafdin o‘zingizni mustaqilman deb hisoblaysizmi?

- 1) Mehnatimga ish haqi olaman
- 2) Ota-onam to‘la ta‘minlaydi
- 3) O‘zim izlab imkoniyatimni topaman
- 4) Do‘stlarim (dugonalarim) yordam beradi

3. O‘qishdan bo‘sh vaqtingizni qanday o‘tkazasiz?

- 1) Asosan uy ishlarini bilan band bo‘laman
- 2) Do‘stlarim (dugonalarim) bilan birga bo‘laman
- 3) Internet klublarida o‘yinlar o‘ynayman
- 4) Kutubxona (Internet)da ma‘lumotlar bilan ishlayman

4. Siz kimga o‘xshashni orzu qilasiz?

- 1)Yaqin do‘stim (dugonam)ga
- 2) Otam (onam)ga
- 3) O‘qituvchi (rahbarimga)
- 4) Boshqa _____ (yozib ko‘rsating)

5.O‘z muammolaringizni hal qilishda kimlar maslahatlashasiz?

- 1) Aka-uka (opa-singil)larim bilan
- 2) Yaqin o‘stim (dugonam) bilan
- 3) Boshqalar bilan _____(kimligini yozib ko‘rsating)
- 4) Otam (onam) bilan
- 5) Umuman hechkim bilan maslahatlashmayman

4. Muammoli vaziyatni yechish usul va vositalarni tanlash hamda asoslash:

a) Vaziyat yechimini topish maqsadida “Muammoli vaziyat” jadvalini

to'ldiring.

b) Muammoni yechish uchun barcha holatlarni o'rganing, muqobil variyatlarni tahlil qiling.

s) Keys bilan ishlash natijalarini taqdimot yoki yozma axborot shaklida tayyorlang.

Muammoli vaziyat jadvali

Vaziyat turlari.	Vaziyatning kelib chiqish sabablari.	Vaziyatni yechish yo'llari va sizning harakatlaringiz.
Huquqbuzarlik holatlarining kelib chiqishi	Huquqbuzarlik holatlarining kelib chiqishdagi e'tiborsizliklar	Yoshlar bilan doimiy ravishda shug'ullanib borish
Farzand tarbiyasida ota-ona va maktab jamoasining o'rni	Farzand tarbiyasida ota-ona va maktab jamoasining o'rni to'g'ri tashkil qilinmagan	Farzand tarbiyasida ota-ona va maktab jamoasining o'rni atrofdagilarga to'g'ri tushuntirish
O'smirlik davrining xususiyatlari	O'smirlik davrining xususiyatlari inobatga olinmasligi	O'smirlar bilan psixologik ishlar olib borish
Huquqbuzarlik holatlarini sodir etishga moyil o'smirlar	Huquqbuzarlik holatlarini sodir etishga moyil o'smirlar bilan vaqtida koreksion ishlar olib borilmaganligi	Huquqbuzarlik holatlarini sodir etishga moyil o'smirlarni vaqtida aniqlash, tegishli choralar ko'rish.